

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על לימודי תקשורת ואמנויות

הבמה ליצירה צעירה

בחינוך הדתי

כנס יוצרים צעירים

למגמות היצירה בחינוך הדתי | תשע"ג

שבט תשע"ג - ינואר 2013

חופש כביטוי לעולם פנימי

אברהם ליפשיץ / ראש מנהל החינוך הדתי

להמשיך במסורת הדורות בשילוב ידיים עם התנועה הציונית.

הקומה השנייה היא זו הנותנת ביטוי לחופש במקום הגבוה והעמוק שלו:

"היצירה הרוחנית חופשית היא... היא יוצרת כפי הלך רוחה פנימה. וכל מה שתתגבר בקרבה אמונתה בעצמה, כן תעלה למרומי האמת"

(הרב קוק, אורות הקודש א, קעו)

מגמות היצירה התופסות מקום מרכזי במוסדות החינוך של החמ"ד יוצרות את התנאים לכך שיהודי שחי בארץ ישראל בדור של גאולה יחוש את נשמתו, יבקש להביא את עולמו הפנימי לידי גילוי וביטוי, יעצים את כוחות היצירה שבו, ובכך ימצא את דרכו הייחודית בעבודת ה'.

עבודה רבה לפנינו. יש מקום לזקק את משמעות החופש והיצירתיות באופן נכון. העמדת החופש, היצירתיות והעצמת רוח האדם כמשרות בפני עצמן אין להן מקום.

יש חופש המביא את האדם לעשות ולומר ככל העולה על לבו - אין בו גבולות ואין בו כבוד לזולת.

יש חופש שהוא ביטוי לעולם פנימי, מקום שבו האדם מרגיש צורך לבטא את הטמון בו:

"אני צריך לזכור ולשתות מים מבארי, באר מים חיים, מחשק התורה שבנשמת, מהאות המיוחדת לי, שכל האותיות שבתורה באים על ידי הצינור הזה אלי, וכל העולם כולו וכל ענייניו מתייחסים אלי על פי זה התוכן בתמימות לב"

(הרב קוק, חדריו, כו).

מורים ותלמידים יקרים,

אשרינו שאנו זוכים להיות במקום המאפשר לנו לתת ביטוי לעולמנו הפנימי.

אשרינו שאנו זוכים לחיות בדור של גאולה המקיים חיים שדורות על גבי דורות לא הצליחו לקיים - חיי יצירה.

אשרינו שאנו זוכים ליצור מתוכנו ובכך להתפלל תפילה מיוחדת, תפילת הנשמה! ●●●

תלמידים, מורים וכל אוהבי מגמות היצירה בחמ"ד,

בעבר הלא רחוק, רבים ממעצבי החינוך הדתי במדינת ישראל ראו את האתגר החינוכי בהעמדת דור של תלמידים ובוגרים המקיימים תורה ומצוות, ומשתלבים בחברה הכללית במדינת ישראל.

ההתמודדות התרבותית-רוחנית של החברה הציונית-דתית התבטאה ביכולת להצמיח חלוצים לומדי תורה, חיילים וקצינים בצה"ל המשלבים לימוד תורה בזמנם הפנוי, ואנשי כלכלה שלומדים דף יומי. נראה שהתמודדות עם סוגיות כמו חופש האדם וכוחות היצירה שבו לא עמדו על סדר היום.

הכיוון הלאומי, הדגש על הסגולה הישראלית, והחינוך לכלל ישראל הם שעמדו בבסיס החינוך. מעלתו של כל יחיד, נבדלותו של כל יחיד, וה"אות המיוחדת שלי בתורה" באו פחות לידי ביטוי.

ההבדל בין הציוני-דתי "של פעם", שהתמודד על מקומו בחברה הישראלית כציוני-דתי המבקש להשתלב בכל שדרות החיים, לבין היוצר הדתי של היום, איננו הבדל סתמי של תפקיד כלשהו.

הרב קוק זצ"ל כתב:

"בחינוך האדם היחיד, וכן בחינוך האדם הכללי, האומה והאנושיות, צריכים לשים לב לאחדות הרוחניות - דהיינו שהשכל יהיה משפיע ישר על הרגש, והרגש על הדמיון, והדמיון על הפעולות. וכשיש סתירה בין אלה החלקים אז ההריסה מוצאה מקום לחול"

(אורות הקודש א, ע, רמז).

ההריסה שעליה מדבר הרב היא שהעלתה על נס עד לפני דור את השכל, את החשיבה ואת הפעולות שעושה האדם. היה מי שחשב כי הרגש והדמיון קשורים לתרבות אחרת.

אולי זו תוצאה של אלפיים שנות גלות. עם ישראל שמר על חייו והצליח לשרוד בין העמים לא היה במקום שמאפשר גילוי כוחות פנימיים ועבודה שיש בה עוצמות של רגש ודמיון.

ב"ה זכינו לעלות קומה.

הקומה הראשונה הייתה בשובנו לציון ובשאיפתנו

ליצור על מנת ללמוד, ללמוד על מנת ליצור

מגמות היצירה במנהל החינוך הדתי

רויטל שטרן (זיוון) / מפקחת על לימודי תקשורת ואמנויות בחמ"ד

מכאן יחסה השלילי של הדת לדמיון; היא רואה בו קלות ראש, פריקת עול ובטלנות. בספרי מוסר רבים... הופך הדמיון למלה נרדפת ליצר הרע".

אך בהמשך הוא כותב: "האמן איננו רק יצרן של יופי; הכוח הסוחף באמנות הוא היותה מבע לאמת." לצערי היחס החשדני לאמנות כ"תענועי חושים" ו"הזיות בטלות" עדיין לא פס מהחינוך הדתי.

עדיין אנו מוצאים מוסדות שפותחים מגמות אמנות לתלמידים שאינם יכולים להשתלב במגמות "רציניות" כגון פסיקה, כימיה או אפילו היסטוריה וספרות. אך יותר ויותר נמצא, בעיקר במוסדות של חינוך הבנות, מגמות יצירה הנפתחות מלכתחילה כדי לקדם ביטוי אישי יצירתי בקרב התלמידים.

ותלמידיו אכן משתמשים בכלים השונים שמציעה האמנות כדי לגבש ולנסח את האמת האישית שלהם על זהותם הפנימית והדתית, על יחסם לעצמם ולחברה שהם חיים בה, ועל עולם הערכים הסובב אותם.

מגמות היצירה הן מגמות יחידאיות בתוך מערכת החינוך המאפשרות לנער ולנערה לנסח את תמונת עולמם בשלב המשמעותי של גיל ההתבגרות. באמצעות היצירה הם מנסחים זאת קודם לעצמם ואחר כך לאחרים. לעתים רק באמצעות הרגש והדמיון החזותי, ולעתים גם בליווי האינטלקט בסיוען של המילים.

לא כל התלמידים בוחרים ליצור מתוך חקירה פנימית. אך גם מי שלא בוחר זאת במודע, בסופו של דבר מספר משהו על עצמו.

מדי שנה, כבר שנים רבות, אני עומדת נפעמת מול עושר אמצעי המבע, הטכניקות והחומרים ביצירותיהם של תלמידיו. בעקבות החשיפה האין סופית לעושר המבע החזותי המקיף אותם בדורנו, ובהמשך ללמידה העיונית המלווה את תהליכי היצירה במגמות, מתפתחים הכלים ומעמיק השיח היצירתי.

תחת הכותרת של "הפיקוח על לימודי התקשורת והאמנויות" נכללות מגמות התקשורת, הקולנוע, האמנות, התיאטרון והמחול.

מדי שנה נפתחות מגמות חדשות בתחומים השונים של האמנות בבתי הספר של החינוך הדתי ברחבי הארץ.

שנת תשע"ב הייתה שנת הפריצה הגדולה של מגמות המחול. במשך שנים רבות היו רק שתי מגמות למחול בחינוך הדתי ושתיהן בירושלים. האחת באולפנת אמונה לאמנויות, והשנייה בצביה יצירתית.

בשנת תשע"ב קפץ המספר לשבע מגמות, וכבר יש בקשות נוספות לשנה הבאה.

העלייה במספר מגמות המחול היא רק דוגמה ליחס המשתנה של הציבור הדתי למגמות האמנות בכלל.

תחום המחול הוא התחום האחרון שחדר למערכת החינוך הדתית, אך לפניו קמו מגמות בתיאטרון, באמנות, בתקשורת ובקולנוע, וגם שם אנו עדים לעלייה משמעותית במספר המגמות שנפתחו (בתיאטרון עלה מספר המגמות מ-25 ל-39 בחמש השנים האחרונות).

בספר **נהלך ברג"ש**, שיצא לאור לקראת יום השנה להסתלקות הרב שג"ר, מובא המאמר "על אמנות אמונה ודמיון" שבו הרב שג"ר כותב כך:

"האינטלקט מתייחס אל הדמיון בחשדנות עמוקה: "תענועי חושים", הוא מפטיר בביטול. ודאי שחש הוא בוז עמוק כלפי הדמיון: "הזיות בטלות", או במקרה השוב "הנאה אסתטית", הוא אומר. עניינו בחושי הינו רק כמדיום להפשטה, כחומר לניסוי העתיד להפיק נוסחה כללית, להיות בסיס למשוואה מתמטית. מחוז חפצו - האמת, וזו הרי רצינית, קבועה חמורת סבר ומחייבת.

והרי אנחנו, הדתיים, אנשים רציניים, ללא ספק, גורל העם רובץ עלינו. מה לנו ולפחזנותם של החושים, לקלילותו של הדמיון?

האתגר הגדול העומד לנגד עינינו בחינוך לאמנויות הוא החיבור של עושר הכלים לעומק האורות שמביאה איתה התרבות והמורשת היהודית לדורותיה.

כדי לממש את האתגר הזה אנו מקיימים כמה יוזמות במערכת החינוך:

« הקמת בתי מדרש יצירתיים במגמות לאמנות.

« תחרות ארצית בכתובת תסריט סביב נושאים יהודיים או כאדפטציות מודרניות למדרשים - למגמות הקולנוע והתקשורת.

« תחרות כתיבת מונולוג/דיאלוג בהשראת מקור יהודי - לכיתות י"א במגמות התאטרון.

על כל היוזמות הללו אפשר לקרוא בעיתון הזה.

בשנים האחרונות אנו עדים לרנסנס בהתפתחות של האמנות היהודית בקרב אמנים דתיים ושאינם דתיים, ישראלים ושאינם ישראלים.

הרנסנס מתרחש בכל תחומי האמנויות, במוזיקה, באמנות הפלסטית, במחול, בתיאטרון, בקולנוע וגם על מסך הטלוויזיה.

האמנות חדרה גם לעולם החרדי, וגם בו נוצרות היום יצירות קולנועיות המצליחות לפרוץ אל העולם הכללי.

עם הרנסנס הזה אנו מפגישים את תלמידינו ומורינו בכנס הזה ובכנסים אחרים שאנו מקיימים.

הפעילות הענפה המוצגת בעיתון זה היא פרי משותף של הצוות הנפלא של הפיקוח על התקשורת והאמנויות בחינוך הדתי:

אור מנחם - מדריכה ארצית על לימודי הקולנוע

שי ולדמן - מדריך ארצי על לימודי תקשורת

אפרת כהנא - מדריכה ארצית על התחום המעשי בתקשורת וקולנוע

אורנה סגל - מדריכה ארצית על לימודי אמנות

ציפי מלר - מדריכה ארצית על לימודי התיאטרון

אביטל חורש - מדריכה לתחום המחול

ורד ליפשיץ - מנחת בתי המדרש באמנות ובתיאטרון

איתיאל בן חיים - מנחה את קבוצות המתמודדים בתחרות התסריט היהודי.

לכולם תודה על העבודה המסורה שאינה נגמרת ביום או יומיים של הדרכה אלא מעסיקה במחשבה ובמעשה בכל ימות השבוע. ●●●

תודה למורים שהשתתפו בוועדות המיון לקראת התחרות ה-16 של היצירה הצעירה במגמות התקשורת והקולנוע

עידית גיל / מורה לקולנוע בתיכון בית וגן, בת ים

מלי שטרייכר / מורה לקולנוע באולפנת בנ"ע השומרון, אלקנה

שלומית אסולין / מורה לקולנוע באולפנת צביה, רבבה

יהודית פסל / מורה לקולנוע באולפנת מעלה לבונה

חן גלון / מורה לקולנוע באולפנת להב"ה, קדומים

יעקב פרידלנד / מורה לקולנוע באולפנת קריית ארבע

רבקה אימבר / מורה לקולנוע באולפנת אוריה, גוש עציון

יפעת חגיבי / מורה לקולנוע באולפנת זבולון, ראש העין

יעל לוי (פוגל) / בימאית ועורכת (לימדה בתיכון ראשית, תל אביב)

לימודי מחול בחינוך הדתי

מחול באמונה ואמונה במחול

תהילה ביטי / מנהלת אולפנה צביה יצירתית, ירושלים

בדיוק משום כך העיסוק במחול חשוב כל כך במערכת החינוך.

אנו בצביה יצירתית מאמינים כי להיות יהודי ירא שמים ולהיות יוצר המבטא את עצמו באופן מלא - דבר אחד הוא. האדם הוא חלק אלו-ה ממעל, ולכן יצירה שיש בה ביטוי לפנימיותו של האדם וחשיפת הכוחות הטמונים בו - עבודת קודש היא, וחובה על האדם להוציאה אל הפועל.

בהקשר הזה דבריו של הרב קוק בהקדמה לשיר השירים הם נר לרגלינו: "עלינו להוציא אל הפועל את המושגים הרוחניים המוטבעים בעומק נפש האדם. וכל זמן שחסר אפילו שרטוט אחד, הגנוז בעומק הנפש שלא יצא אל הפועל - עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציאו..."

מאידך, כאשר העיסוק באמנות בכלל ובמחול בפרט נעשה באופן לא נכון, הוא עלול לטשטש את הייחודיות האישית וליצור בנפש רצונות ותפיסות שהן ההפך המוחלט מהאמונה היהודית, כגון תחרותיות, גאווה, סגידה עצמית וסגידה לגוף.

מגמת המחול באולפנה מזמינה התמודדויות, בירורים ערכיים ושימת גבולות ברורים. כאנשים מאמינים אנו מקבלים עלינו עול מלכות שמים באופן מלא ומחויבים להלכה. העיסוק במחול מזמין את השאלה הבאה כל הזמן: כיצד אפשר לבטא את עצמי בתוך מסגרת ההלכה שנראית לעתים כמגבילה? אנו באולפנה בוחרים לעתים "לזוטר" על המקצועיות האמנותית (כפי שהיא נתפסת בעיני החברה הכללית) מתוך הבנה שאנו קודם כל יהודים מאמינים החיים חיי תורה שלמים ומתוך כך יוצרים את יצירתנו.

מגמת מחול באולפנת צביה יצירתית פועלת מתוך הבנה כי המחול הוא כלי ביטוי עוצמתי במיוחד מכיוון שהוא משלב שלושה רבדים באדם: הקוגניטיבי, הרגשי והגופני, המקבילים למחשבה, דיבור ומעשה.

בכל יצירת אמנות יש קשר הדוק בין היוצר והיצירה. אולם בעיניי המעורבות הנפשית הגדולה ביותר באה לידי ביטוי גדול דווקא במחול.

"לצאת במחול" הוא ביטוי לרגש ספונטני פנימי המבטא מצב רגשי עכשווי. אין יכולת זיוף! או שאתה שם או שאתה לא שם!

נשאלת השאלה: מדוע שבר משה רבנו את הלוחות כאשר ראה את העם חוטא בחטא העגל? והרי הקב"ה הכינו לכך ואמר לו לפני כן: "לך-רד--כי שחת עמך, אֲשֶׁר הִעֲלִיתָ מֶאֱרֶץ מִצְרַיִם... עֲשׂוּ לָהֶם, עֵגֶל מִסֶּכָּה; וַיִּשְׁתַּחֲווּ-לוֹ... וַיֹּאמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל". לכאורה משה לא היה אמור להיות מופתע.

אלא יש לדייק, כאשר ירד משה נאמר: "וַיְהִי, כִּאֲשֶׁר קָרַב אֶל-הַמַּחֲנֶה, וַיֵּרָא אֶת-הָעֵגֶל, וּמַחֲלֹת; וַיַּחַר אַף מֹשֶׁה, וַיִּשְׁלַח מַיְדּוֹ אֶת הַלָּחֹת, וַיִּשְׂבֵּר אֹתָם, תַּחַת הָהָר". לדעת שהעם חטא באופן שכלי בעבודה זרה - ידע משה רבנו, אבל לראות מעורבות נפשית בעבודה זרה, מעורבות שבאה לידי ביטוי במחול, זה חטא עמוק יותר. את זה לא יכול משה לשאת והוא שובר את הלוחות.

דוגמה הפוכה: כתגובה לשיא הרגש והאמונה של "אז ישיר משה" נאמר: "וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֶחָת אֶהָרָן, אֶת-הַתֵּף--בְּיָדָהּ; וַתַּצֵּאן כָּל-הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ, בְּתַפִּים וּבְמַחֲלֹת". אומרים חז"ל שבמעמד הזה שרתה הנבואה על מרים. המעורבות הנפשית העמוקה והמצב הרוחני העילאי של "זה א-לי ואנוהו" הביאו את מרים אף לנבואה.

היכולת השכנית, היכרות עם הגוף ויכולותיו, לימוד כללי הקומפוזיציה, חיזוק יכולת עבודה והתמסרות, ומעל לכל רגישות והכלה קבוצתית המעצימות הן את החבורה והן את האישיות: כאדם, כאישה, כיוצרת וכיהודייה מאמינה.

היצירה בעומקה, בגדרי הצניעות וברוח ההלכה, אינה מתפשרת כי אם מאפשרת את הביטוי השלם שניתן לאדם. במגמת המחול באולפנה התלמידות לומדות שיעורים באופן שמאפשר להן לבטא את עצמן תוך כדי שכלול

הצצה לריקוד הטנגו של הוראת המחול עם החינוך לאמונה ברוח יהודית

תרצה בן-יצחק / מרכזת המגמה למחול באולפנת אמונה לאמנויות, ירושלים

באמנות ואת השאיפה לשלמות אמנותית עם אורח חיינו הדתי. זה היה עבורי אתגר חדש ומאיר עיניים.

אני מאמינה שהציר המרכזי בחינוך הוא האפשרות לביטוי עצמי בעזרת כלים אמנותיים. חינוך כזה נוגע ברבדים פנימיים של הנפש, ולכן מאפשר תהליכים עמוקים של שינוי אישי שעוזר למתבגרת להתפתח בשלבי גיבוש הזהות שלה, ומשפיע על כל מעגלי החיים האחרים ובהם גם על הלמידה. העוצמה של הכלי האמנותי מאפשרת צמיחה אישית וחברתית שמתבטאת בכך שלכל תלמידה יש מקום לביטוי אישי בשפה הייחודית לה. התהליך האמנותי נותן הזדמנות לצוות החינוכי לגעת בעולמן הפנימי של התלמידות מתוך דיאלוג מעמיק, ולבנות עולם ערכי דווקא מתוך העיסוק התמידי בתוכני התרבות של החברה הישראלית.

השאיפה שלי כיום, כרכזת המגמה, היא לסייע בעיצוב עולמן הדתי-ערכי-אמנותי וההשכלתי של תלמידותיי, ולהוציא בוגרות חזקות מבחינה דתית שמצליחות להשתלב בחברה הישראלית. לשם כך קיים אצלנו שילוב של לימודי אמנות המחול ברמה גבוהה יחד עם לימודים גבוהים במקצועות היהדות ובמקצועות הכלליים, וכן פעילויות חברתיות ערכיות ענפות. הרי רק מתוך ביסוס עולמן הרוחני, תוכלנה הבנות לחבר יצירה יהודית-מקורית. לפיכך, יש דגש מיוחד על לימודי הקודש ועל האווירה החינוכית באולפנה בכלל ובמגמת המחול בפרט.

"וכל זמן שחסר גם שרטוט אחד הגנוז בעומק הנפש שלא יצא אל הפועל עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציאו"

כבת העמק זכיתי ללמוד את אמנות המחול באולפן למחול ולמוזיקה 'חומה ומגדל' ('מרכז עידן'), הידוע כאחד מהמרכזים המקצועיים והמעמיקים לאמנות המחול בארץ. כילדה שמחתי על שניתנה לי ההזדמנות לבחור ולהתנסות בתחום אמנותי המשלב דרישה לביצוע ברמה גבוהה ויכולת ליצור ולחבר באופן מקורי. לא הייתי בטוחה שזהו עתיד, אך זיהיתי את העוצמה הפנימית ואת המשמעות שנתן לי העיסוק במחול באותה תקופה בחיי. כתלמידת י"א ביקשתי מהנהלת בית הספר המשותף לגשת לבחינת הבגרות במחול. נעניתי שהתנאי לכך הוא שאבחר נושא ליצירת המחול שלי מן התנ"ך! הגילוי ה"מרעיש" עבורי היה שבאוצר התנ"ך מצאתי כל נושא שחפצתי לעסוק בו. הפתיחות והטבעיות שבה התקבל לימוד המחול בבית הוריי, אפשר לי להתמקד בריקוד באופן מוחלט וענייני. את המורכבות שבדבר גיליתי מספר שנים לאחר מכן, כשסיימתי את לימודי לתואר ראשון ותעודת הוראה ב'אקדמיה הגבוהה למוזיקה ומחול ע"ש רובין' ונקראתי לרכז את מגמת המחול הראשונה בארץ לתלמידות דתיות ב'אולפנת אמונה לאמנויות' בירושלים, מחלוצת מגמות המחול במגזר הדתי בארץ. הצוות החינוכי ואני מצאנו עצמנו במקום שמתווה דרך, ומתוך כך השקענו זמן רב בבירור דילמות שמפגישות את העיסוק המוחלט

תלמידותינו ליצור בתהליך היצירה מסר התואם את השקפת עולמנו? אם אנו מכוונים למסר מסוים, אז לשם מה העיסוק באמנות???

כשאני בוחנת את משמעות עבודתי החינוכית אני שואלת את עצמי את כך: האם העבודה שלי היא בבחינת צידה וכלים לבוגרות המגמה כדי להתמודד בעולם האמנות המקצועי החילוני, או שמא משרתי היא לעודד הבוגרות להיות פורצות דרך רוחנית ומקצועית בתחום אמנות המחול במגזר הדתי?

ותשובתי היא שהמטרה שלי בחינוך למחול היא החיפוש אחר החיבור בין העולם התורני-רוחני לבין ההוראה המקצועית של הטכניקה שבונה את יכולתן של התלמידות כרקדניות מבצעות ויוצרות. כדי להעצים את חוויית הריקוד ולשייך אותה לעולם הערכי-אמוני שלהן, חשוב לי לאפשר לתלמידות בירור מעמיק ומשמעותי בסוגיות הלכתיות ואמוניות המתעוררות אצלן בבואן לעסוק באמנות הגוף (צניעות, החצנה והפנמה, ביטוי רגשות ועוד...), וזאת כדי לעודד אותן לראייה רחבה ומקיפה מעבר להיותן מבצעות אמנותיות. העובדה הזאת מסייעת להעצמה אישית וחינוכית תוך כדי קשר הדוק אל המקורות ושימוש ביסודות תורניים אמוניים. יצירת חוויה ייחודית מרוממת ומגבשת של לימוד והעשרה נותנת לכל תלמידה את ההזדמנות להתחזק, להתבטא ולשתף את הקבוצה בחוויות פרטיות שלה כשותפה אקטיבית וצופה בעולם אמנות המחול בתוך מסגרת דתית. כמו כן, אני רואה גם חשיבות בפיתוח רגישות אסתטית בעולם של יראת שמים, ובירור המושג 'יופי' על פי המרכיבים הפנימיים של היצירה (הבעה, טכניקה ודקויות).

לסיכום, אם אשאל את עצמי האם אנו יוצרים מקום חדש או שמא רק עוסקים ביישור קו עם האמנות האחרת, תשובתי היא שעלינו לחפש את מקומנו על מפת היצירה ברוח ההלכה תוך יישור מבט אל האמנות המודרנית בבחינת "חכמה בגויים תאמין", ועם זאת ליצור ייחודיות התואמת להשקפת עולמנו. ●●●

תרצה בן יצחק לבית פשחור, נשואה ואם ל-4, בוגרת האקדמיה הגבוהה למוזיקה ומחול בירושלים, מרכזת את מגמת המחול באולפנת אמונה לאמנויות. בוחנת לבגרות במחול בבתי-ספר שונים בארץ, מדריכה פדגוגית במסלול למחול במכללת אורות באלקנה. חונכת ומנחה מתמחות בהוראה באקדמיה למחול בירושלים, ומרכזת את חטיבת הביניים באולפנה לאמנויות.

הנה כמה דוגמאות לדילמות בחינוך לתחום אמנותי במוסד דתי:

1. האמנות מכוונת אל האינדיבידואל, והיהדות מכוונת אל הכלל

ומתוך כך נוצרת דילמה בין ההגשמה ומימוש הפוטנציאל האישי של התלמידה לבין האחריות הקולקטיבית שלה בתוך הקהילה הדתית.

2. הנפש והתורה כמשאבי היצירה והשפעה של תרבויות זרות

מעצם היותן נערות דתיות בעולם רוחני, התלמידות יכולות לשאוב את חומרי היצירה שלהן מהעולם הזה, המעשיר אותן הן ברעיונות תוכניים-רוחניים והן בהיבט הפיסי, (למשל, משמעות רוחנית של פוזיציות, יציבה, גמישות, תנועה, כיוונים, מרחב וכדומה). עם זאת, חשוב לזכור שהן מושפעות וניזונות מהמציאות העכשווית שיש בה גם תכנים וחומרים חיצוניים הסותרים דרך זו. התלמידות מושפעות מהתרבות המערבית שנוגדת לעתים את הלך הרוח הדתי-אמוני. החינוך לאמנות כולל חינוך לצריכת תרבות עכשווית במיטבה והכרה בחשיבות העצומה שיש בחשיפת התלמידות לאמנות מקצועית חיצונית. אך מה קורה כאשר האמנות בת זמננו עומדת בסתירה לתפיסת העולם הערכית שאליה אנו מחנכים?

3. צניעות מול נאמנות אמנותית

רמת הצניעות נמדדת בהתייחסות למרכיבים ביצירה. לעתים קיימת סתירה בין שני הערכים וצריך למצוא פתרון יצירתי ואמין שיעשה צדק עם הנושא האמנותי אך לא 'יחטא' גם לנושא הרוחני-דתי (לדוגמה, תלמידה שחיברה דואט על 'רות ובועז' אך את שני התפקידים מבצעות רקדניות. עובדה זו פוגעת ב"אמינות האמנותית" אך לפי ההלכה אין דרך אחרת). נוסף על כך, בחינוך למחול מקצועי יש שאיפה להגיע קרוב ביותר לשלמות הביצוע, ומתוך כך עולה החשש לסגידה לגוף. כלומר, נושא הצניעות מחייב התייחסות אדוקה יותר.

4. הצבת גבולות וחופש היצירה

יצירה אותנטית וכנה יכולה להיווצר רק בתוך מרחב של חופש בחירה. כאשר מציבים ליצירה גבולות היא תישאר מוגבלת ולא תגיע למיצוי. כיצד נכוון את

ומי לא בא? ימין ואמנות

דוד שפרבר / חוקר ומבקר אמנות

בארץ), כאשר כתב כי עצם השילוב בין ימין לאמנות הוא אוקסימורון. על בסיס האבחנות הקושרות את האמנות העכשווית בהכרח לאונגרד ולשמאל חברתי, כלכלי ופוליטי, טען עפרת שלא תיתכן כלל אמנות טובה בקרב הימין בישראל. מאמרו מסתיים במשפט מחץ חריף: "יכולים בעלי ממון ימנים ליזום ולממן בימות 'תכלת' ומרכזי 'שלם', שבהם תקודם מחשבת הימין, ברם שום כסף ושום יוזמה לא יצמיחו אמן ימני איכותי".

חוץ מהיותה משוללת אמת היסטורית, נדמה שהאבחנה שלפיה עולם הימין ותפיסות אתניות ודתיות הן בהכרח נטולי ערכי הומניזם היא ביטוי גס לשוביניזם ולהתנשאות תרבותית; שלא כמו **אמנות השמאל** והיצירה **הפוסט-ציונית**, המוכתרות בשיח הביקורת כמבע הומניסטי ואונגרדי נעלה, הענף האחר (הציוני-ימני-דתי לסוגיו) נידון בדרך כלל כאמנות שמרנית, פלקטית, פולקלורית, מגויסת ונחותה. אולם הדיכוי והזאת בין ימין לבין הומניזם קועקעה על ידי חוקרים שונים. למשל, ההיסטוריון זוהר מאור ערער לאחרונה על מערכת ההבחנות המקובלות בין מה שמתואר בדרך כלל כ'דרך המלך' הציונית - הנתפסת כמודרנית, רציונלית וליברלית, לבין תפיסות ימניות המאובחנות כנסמכות על חשיבה ועל פעילות פרימורדיאליות, אנטי-רציונליות ואנטי-ליברליות. הוא הראה כיצד דווקא בבסיס מגמות מתונות ושוכחות שלום בשלבים מוקדמים יותר של הציונות, כגון זו של תנועת 'ברית שלום' שדגלה בהקמת מדינה דו-לאומית, עמדו תפיסות משיחיות ואתניות מובהקות. יתרה מכך, תפיסות כגון זו שאפיינה מאוחר יותר את תנועת 'גוש אמונים' הובילו בשלב מסוים לפרוגרמה פוליטית מתונה ושוכרת שלום, כך שהחיבור הנפוץ בין אנטי-הומניזם לבין ימין פוליטי אינו חד-משמעי כלל וכלל.

מבקר האמנות יונתן אמיר כתב פעם, ובצדק, כי מי שינסה לאפיין את החברה הישראלית על פי האמנות שמוצגת בגלריות ובמוזיאונים עשוי לחשוב כי למעלה מ-90% מהישראלים הם חילונים ושמאלנים. ואכן, עובדה היא שבעוד השיח הפוליטי בארץ הוא שיח חי ותוסס, עולם האמנות ההגמוני, בהקשרו הפוליטי, מדבר כמעט אך ורק שפה אחת ודברים אחדים.

איך מוסברת עובדה זו בשיח האמנות המקומי? הנה תשובה מקובלת: גלעד מלצר, ראש תחום הלימודים העיוניים במדרשה לאמנות במכללה האקדמית בית ברל, כתב: "השאלה בעיניי אינה מדוע אמני הימין ואמנים דתיים אינם מקובלים על ידי הממסד והשיח, אלא מדוע ברובם המכריע הם עושים אמנות גרועה?" מלצר אינו מבטא עמדה שולית או יוצאת דופן בשאלה זו; אבחנתו דווקא מציגה בגלוי תפיסה רווחת מאוד במרחב ההגמוני של עולם האמנות הישראלית. הנחת היסוד המקובלת היא שרובם המכריע של היוצרים הימנים עושים אמנות גרועה. כמה דוגמאות נוספות לתפיסה זו: האוצרת אלן גינתון (מוזיאון תל אביב לאמנות) צוטטה אומרת: "מעולם לא נתקלתי באמנות שנוצרת מעבר לקו הירוק ומצדיקה כניסה למוזיאון [...] למתנחלים אמנם יש בתים גדולים וכסף - תנאים מצוינים ליצירה - אבל הם עסוקים בהרג ובדיכוי של האוכלוסייה הערבית [...] אותי יותר מעניין להציג את נקודת המבט של האמנים הפלסטינים". האמן יאיר גרבוז (לשעבר מנהל המדרשה לאמנות במכללה האקדמית בית ברל) טען באופן מכליל שהסיבה לכך שאין אמנות טובה בקרב הימין היא שאין "שם טיפה אחת של הומור ואין שם רפלקסיביות - הפניית המבט הביקורתי פנימה". והגדיל לעשות בתחום זה האוצר והחוקר גדעון עפרת (שכתב את הטקסטים המשמעותיים ביותר על אמנות ימנית

נשענת נגדו טענה שהוא אינו קיים, וחוזר חלילה. אמונת טובה ששואבת מתפיסת העולם הציונית והימנית התקיימה בעבר וסביר להניח שהיא מתקיימת בישראל גם היום. היא פרוחה למשל אחרי מלחמת ששת הימים בעבודות של אמנים, כגון מרדכי ארדון, משה קסטל, נפתלי בזם, פנחס שער ושמואל בונה. גם היום יש אמנים ואמניות ימנים פוריים משני צדי הקו הירוק, אלא שיצירתם של אמנים אלה נותרת כאבן שאין לה הופכין ככל שהדבר נוגע לשדה האמנות ההגמוני.

הנחות היסוד המדירות מתיימרות להציג את שדה האמנות כשדה אובייקטיבי, שבו שיפוטי טעם והערכת איכויות אמנותיות נעשים ללא כל פניות וללא השיות פוליטיות. אלא שהסוציולוגיה של האמנות טוענת בדיוק את ההיפך: לתפיסתם של תיאורטיקנים רבים בתחום זה, לא זו בלבד ששיפוטי טעם מוטים בהכרח על ידי אידיאולוגיות ועל ידי תפיסות עולם פוליטיות, אלא ששדה האמנות הוא זירה מובהקת למאבקים פוליטיים.

אלא שבצד התובנה ששדה האמנות הוא שדה של מאבקים פוליטיים, מן הראוי למקד את הדיון סביב השאלה מדוע הימין בישראל מדשדש ואינו מציע מערך מורכב ואלטרנטיבי משלו בתחום האמנות. כפי שהראו חוקרי תרבות רבים, ההיררכיה בעולם האמנות נקבעת על פי איכות השיח המתהווה סביב האובייקטים האמנותיים ובעקבות מיצובם בעמדת כוח בעלת עדיפות ביחס לזולתם, יותר מאשר על פי אמות מידה אמנותיות. סביר להניח שבעולם הימין יש אמנים טובים יותר וטובים פחות, בדיוק כמו בעולם השמאל ההגמוני. לכן סביר להניח שהגורם לדשדשו של המחנה הזה בתחום האמנות אינו בהכרח מיעוט היוצרים או האיכות הרודה של עבודותיהם, אלא בעיקר המחסור המשווע בכותבים, באוצרים ובמבקרים שימשמעו את היצירות ויגלו את האיכויות הטמונות בהן מחד, ובמערך של אספנים, גלריות ומוקדי כוח תרבותיים וכלכליים, מאידך.

פרס היצירה בתחום הציונות שיזם משרד התרבות והספורט בתגובה על הקריאה לחרם אמנים על היכל התרבות באריאל הוא ניסיון המעיד על הבשלתה של הבנה בקרב הימין הישראלי כי שדה התרבות הוא שדה פעולה פוליטי חשוב שאין להזניחו, וכי חשיבותו אינה פחותה מהקמת התנחלויות או משירות משמעותי

העובדה שקבוצות שוליים מפנימות את הנרטיב ואת הסטיגמות שהשיח ההגמוני השליט מייחס להם היא תופעה ידועה. זו הסיבה לכך שהעיוורון ביחס לאמנות איכותית שמקורה בימין אינו רק נחלתם של מכוני השיח ההגמוני באמנות המקומית, אלא הוא בא לידי ביטוי אפילו בתפיסתם העצמית של אנשי אמנות ימנים, כאלה הפועלים בתחומי הקו הירוק ומעבר לו. האוצרת והמבקרית ציפורה לוריא, אחת הכותבות האיכותיות ביותר מעבר לקו הירוק ובחברה הדתית בארץ בכלל, התייחסה לאמנות הנוצרת בקרב תושבי ההתנחלויות כאל שדה שאמנם החל להתפתח בעשורים האחרונים, אך טרם הגיע לבשלות. לא פעם עולה מדבריה כי אמנים ואמניות אלה הם יוצרים בוסריים, שממש כמו ילדים, עם הרבה אהבה, טיפול, עידוד והשקעה, אולי ייצרו בעתיד אמנות ראויה. כאשר הציב לפתחה גדעון עפרת את האתגר לאצור בגלריה 'זמן לאמנות' בתל אביב תערוכת יצירות של אמנים מעבר לקו הירוק, היא לא נענתה. סביר להניח שבהשפעת התפיסה המקובלת בארץ, גם היא לא האמינה שתערוכה כזו תהיה איכותית מספיק.

לוריא גם התיישרה מול השיח ההגמוני בהקשרים נוספים. למשל, בריאיון אחד היא טענה ש"אין לאמנות זו [אמנות המתנחלים] מקורות חזותיים לשאוב מהם, ולכן ביחס לאמנות הישראלית המקובלת ניתן להתייחס אליה כאל אמנות נאיבית". הנחה מכלילה ומוטעית זו מקובלת מאוד בשיח ההגמוני ביחס לאמנים דתיים. כך, לדוגמה, הצביעה חוקרת האמנות נעמי מאירי-דן על "קושי מסוים שאותו חשים אמנים מקומיים (דתיים בעיקרם) ביחס לנושאים ולאיקונוגרפיה הנוצריים". זוהי טענה מופרכת ומשוללת כל יסוד במציאות; אמנים ואמניות דתיים רבים התייחסו לאיקונוגרפיה נוצרית בעבודותיהם (נזכיר לדוגמה את נחמה גולן, חנה גולדברג, אנדי ארנוביץ ורבקה פוטשובוצקי).

הנחות יסוד אלה בדבר נחשלותה של האמנות בקרב הימין, הנחות שהן כאמור הבון-טון של שיח האמנות המקומי, הן סטיגמות שחשוב לבדוק את תקפותן במציאות. הן מזכירות מאוד את הטענה של היסטוריונים בעבר שגם לא יצרו שום יצירה תרבותית משמעותית במהלך ההיסטוריה ולכן נוכחותן נעדרת מהספרות ומהמחקר. למעשה מדובר במעגל קסמים: בעקבות העובדה שתחום מסוים אינו מקבל נראות ואינו נחקר,

בצה"ל. אלא שהיוזמה הזאת לא רק שנעשתה באיחור רב, אלא גם מגלה משהו על הבנתם החסרה של העוסקים במלאכה ומדגישה את המחסור בתשתית תיאורטית מעמיקה בקרב הציבור הזה. העובדה שוועדת השופטים שבחרה את הזוכים בפרס הנזכר כללה שלושה נציגים שלא מתחום האמנות, חושפת חוסר הבנה הן לגבי האופן שבו פועלים יחסי הכוחות בתחום הזה והן בנוגע לדרך שבה אפשר לתפוס בו עמדה משמעותית שתאפשר יצירת מהלך תרבותי עמוק וצבירת הון סימבולי ליצירות, לכוחות או לאג'נדות.

השפעתם התרבותית של פרסים שלא הצליחו להפוך לחלק מהקריביים של שדה האמנות היא בדרך כלל מזערית. לכן הפרויקט החדש הזה נדמה כמופע ראויה, פארסה של הפגנת כוח ריקה מתוכן ומשמעות. ובלשונה של לוריא: "אם להיות כנה, אני חושבת שגם תמימות וחוסר הכרה והבנה של תהליכים ומגמות באמנות של הדורות האחרונים קשורים בכך".

בצדק טוען גלעד מלצר ש"במקום להתבכין מדוע אין ייצוג הולם [לאמנות הימין וליצירתם של דתיים] במחקר, במוסדות, באוספים, היה אפשר וצריך להצביע על אמנים עכשוויים מ'מגזרים' מודרים אלו, וחשוב מכך, לחשוף את האיכויות הטמונות בעבודותיהם, הרחק מן

הלב ההגמוני". זו קריאה מוצדקת לפעולה משמעותית ואפקטיבית, שנדמה כי ראוי שתיעשה קודם כל על ידי אלה המשייכים עצמם לעולם הימין בישראל. רק כאשר הימין יצטרף לשיח התרבותי-אמנותי המורכב הקיים בארץ, יתגלו אותם כוחות הפועלים לעת עתה רק בשוליים החשוכים של שדה האמנות.

מאבקן להכרה של מגמות שוליים ושל קבוצות מודרות יכול להעשיר את השדה ולהפרות את השיח. המאבק הזה חשוב מעצם האתגר שהוא מציב למרכז באשר הוא נוגע ביסודות כמו דמוקרטיה, פלורליזם, רב-תרבותיות והסכמה שלא להסכים על הכול. יתרה מכך, תרומתו של מהלך כזה עשויה לקדם בניית שדה שבו מתקיים מאבק אמנותי-תרבותי ופוליטי פורה, עמוק ורציני. לעת עתה נותר עולם האמנות המקומי כשדה שבו כולם חושבים אותו דבר ואומרים אותו דבר, ולפחות בהקשר הפוליטי גם יוצרים כמעט אותו דבר. ●●●

דוד שפרבר הוא חוקר אמנות, מבקר ואוצר עצמאי. בעבר אצר וכתב במסגרת 'מרכז ליבר לאמנות יהודית' שבאוניברסיטת בר אילן. מאמריו פורסמו בבמות אקדמיות ופופולריות כאחד - מקוונות ומודפסות, כמו גם בקטלוגים מוזיאליים. שפרבר כותב בקביעות ביקורת אמנות באתר האינטרנט ערב-רב, ובינואר 2012 אצר תערוכה בינלאומית של אמנות יהודית פמיניסטית במשכן לאמנות בעין חרוד.

על אמנות, על תלמידים ועל מה שביניהם

נעה לאה כהן / מורה ומבקרת אמנות. מדריכה לאמנות בחמ"ד

תהליך היצירה מורכב ללא ספק מנפילות ומקשיים, מחסימות ומפתיחות שכל אחד עובר בדרכו שלו. זה תהליך שדורש יכולת לשאת בהפתעות וגם לצאת למסע לא נודע, בחיפוש אחרי המשהו האמיתי - הנושא הנכסף, נושא שנולד מתוכנו. והנה אף על פי שכל אחד מאיתנו הוא מיוחד להפליא, הרי שסקירה קלה בקטלוגים ובנושאים של תערוכות האמנות במגמות חמ"ד מספרת לנו שאנו חלק מדור, ושיש עוד כמה כמונו שחושבים באופן דומה. כולנו חלק ממשפחה, על כל מערכת היחסים המורכבת שבה. כולנו חלק מחברה

"המורה, מה אני אעשה לפרויקט הגמר? המורה, אני לא עושה את זה, המורה ר-ח-מ-י-ם, אין לי נושא!"

מי לא חווה את המשפטים האלו של אמצע הדרך, משברים שכולם עוברים אותם ובסוף הלא ייאמן קורה, מגיעים לרגע שכל העבודות תלויות על הקירות והכול מצוחצח ונקי, ונותר רק לקצור את התשבחות, את החיבוקים ואת הנשיקות. ואז מהר מאוד שוכחים שלא מזמן (ויכול להיות שזה היה רק לפני חודשיים) לא האמנו שזה יקרה.

'המבוגרים' אל טקסי המעבר ואל ההתבגרות מתוך התבוננות קדימה ומתוך רצון להשתייך לחברת הבוגרים, אם מדובר ב'מבחי הבגרות', בלקיחת אחריות או בשירות צבאי וכדומה. אבל לא תמיד נותנים את הדעת למקום הזה שבו צריך להיפרד מעולם הילדות שבמשך שנים רבות היה קן חמים ומתוק (לרובנו), והנה צריך להתנתק ממנו ולא ברור איך עושים את זה. ללא ספק יצירות האמונה ('נשף סיום' בתערוכה מס' 7, 'בגן העדן של ילדות' בתערוכה מס' 8 ועוד דוגמאות רבות) מאפשרות לראות ולעכל נקודה זו בחיי הנוער העומד בצומת דרכים, דקה לפני שהוא נדרש, ספק נדחף, לקפוץ אל המים העמוקים של החיים.

אני וגם הסבתא ישבנו כאן בצוותא

במקביל ל'מחאה החברתית' האחרונה ועוד קודם לה, מתפתחת לה קבוצת עבודות מרשימה ביותר וראויה לציון בנושא היחס לחברה, וזאת מתוך דאגה אמיתית לזולת ולאחר: עוני, מצוקה כלכלית (בתערוכה מס' 7), הידרדרות מוסרית (אלכוהול ושתייה לדוגמה), הטרדה מינית (בתערוכה מס' 4), התעלמות מהזולת (תערוכה מס' 3), הקבצן ותפקידו בחברה (בתערוכה מס' 4), ובמיוחד היחס האוהד לזקן והרצון לפעול למענו, ומכאן המעבר המתבקש לסבים ולסבתות.

מתברר שהקשר הבין-דורי, מתוך נקודת מבט אוהדת ('נזכרים ונעשים בכל דור ודור', בתערוכה מס' 8), הוא חלק אינטגרלי מהתערוכות ומופיע בהן באופן קבוע, וזו נקודה לזכותו של הציבור הדתי שמחשיב מאוד את המשפחתיות, את הטקסיות שמסביב לה (שולחן שבת וכדומה) ואת המשכיות המסורת מדור לדור. אין זה נושא 'מוצנח' על ידי המורים ולא נראה שיש חתירה אליו מגבוה, אלא הוא עולה מהנוער באופן טבעי וזורם במקום שבו לא היינו מצפים מהם לעסוק בו באופן וולנטרי. אפשר להצביע על תחושת הערכה עמוקה, יחד עם רצון להשתייכות ולהכרת תודה, המובעים באמצעות ציור אותנטי של הסבא/ סבתא, בעיבוד דיוקנו או באמצעות חפצים כגון מגבת מטבח של פעם רקומה על בד וממסוגרת כתמונה המבטאת רצון לשמר כמוסות זיכרון. בד בבד יש לזכור שחלקים מבני הנוער מתמודדים עם מוות טבעי של הסבים והסבתות בגיל מתקדם, והאמונה היא בית טבעי לעיבוד התחושות שכמעט אינן מתבטאות בתחומים אחרים. בהתמודדות הזו יש אופטימיות לנוכח מקרי מוות אחרים שהנוער

ועסוקים בקשרים בינינו לבינה, וכולנו גם חלק ממדינה ויש לנו מה לומר על מצבה הפוליטי. אנו חושבים בעברית וחולקים תרבות משותפת בארץ הזו, גם אם כל פעם אנו פוזלים לראות מה חדש בחו"ל. ואף שכל אחד מאיתנו הוא מיוחד להפליא, הרי שאנו חלק ממה שנקרא בפילוסופיה (הגל) צייגייסט zeitgeist, כלומר רוח התקופה הייחודית, השבטית (הציבור הדתי), הלאומית (עם ישראל) וגם הכללית (העולם המודרני).

בלי שנשים לב הרוח הזו משפיעה על מחשבותינו, על אופן הלבוש שלנו, על תרבות הפנאי שלנו, ממה נצחק או לחילופין ממה נבכה, ממה נהיה מזועזעים ולמה נהיה אדישים.

הרוח הזו משפיעה כמובן גם על מקורות ההשראה ועל כלי היצירה האמנותיים שלנו באופן שהם באים לידי ביטוי בעבודות. לקראת התערוכה התשיעית כבר אפשר להסתכל לאחור ולראות כמות רבה של עבודות שהן למעשה לב לבו של הנוער שלנו - נוער חמ"ד, ואם ננתח את המצבור המכובד הרי שאפשר לראות כמה מאפיינים מרכזיים שמהם מורכב הלב היקר הזה.

רק על עצמי לספר ידעתי

נושא האינדיבידואליות הוא בפירוש חלק ייחודי של הדור - היחיד מעוניין לנתח את מצבו הקיומי (אקזיסטנציאליים) והשאלות נשאלות ובצדק: מי אני? מה קורה בתוכי? אני חופשי? אני בתוך קופסה או הקופסה בתוכי? אני והמראה, המסכה ואני? איך רואים אותי בחוץ ומה אני באמת בפנים? איך מתמודדים עם הפערים? קשיים ואושר, בעיקר קשיים, חרדות ואתגרים. העיסוק האובססיבי הזה, שהוא חשוב לצמיחה הפנימית, מוליד עשרות דיוקנאות עצמיים מכל הטכניקות ומכל החומרים, הגולשים במהרה אל מלכודת העיניים המביטות אלינו מכל תערוכה. העיסוק בעיניים פופולרי מפני שהם האיבר שהוא ראי לנפש ומטפורה לאמת ולפנימיות. אך כמה קשה להגיע לעומק שמאחורי הייצוג הוויזואלי, ולא להישאב אל סכנת הקיטש? את זה כדאי לשאול בהזדמנות את רמברנדט, אבי הדיוקן הפסיכולוגי.

ועכשיו ברצינות, מכל ההתמודדויות האישיות בולטת ההתמודדות עם הפרידה מהילדות - כך עולה ממצבור עבודות המבקשות התייחסות כנה לנושא ש'המבוגרים' כמעט לא מתייחסים אליו. יש התייחסויות רבות של

ונושא האסלאם מקבלים התייחסות מסוימת. מבצעים כגון 'עופרת יצוקה' או מלחמת לבנון השנייה לא נצרכו במדיום החזותי של בני הנוער.

האמנות בעידן גוגל

באמנות יש מקום מרכזי לאופן היצירה, לכלים, לחומרים ולדרך ההסתכלות, לא פחות מהנושא הנבחר, וזה עולה הרבה מתוך העבודות בתערוכה. העיסוק בחומר עצמו הוא חשוב ודומיננטי ומספר סיפור בפני עצמו, ללא תיווכן של המילים.

הדוגמה הבולטת לאמצעי הביטוי היא היחס למדיה: הצילום, הפרסומות והסופר ריאליסטיות שבאה בעקבותיהם הפכו לסגנון הדומיננטי של עבודות התלמידים. נדמה שההתבוננות האותנטית בעולם הולכת ונמוגה וכולם מאמצים את עין המצלמה כתחליף לעין האנושית המכוונת את המכחול. כשבאים לצייר קודם כל מצלמים ואז מעתיקים. יותר מזה, כשבאים לבקש דימוי או רעיון ליצירה ניגשים מיד למר גוגל והוא מספק את הסחורה: אריה, רקדנית, בת שבט מאפריקה - הקלקה קטנה וכולם ירקדו על בד הציור. מצד אחד האופציה הזו מרחיבה את האפשרויות עד אין סוף, ומצד שני היא מקטינה את העוצמה שבחווית הציור ומקקה את רגישותנו. באופן המסורתי של לימוד הציור היה תמיד נהוג ללכת למאסטרס הגדולים, להתבונן ביצירותיהם ולהעתיקן. מדובר בתהליך הכרחי של כל מי שרוצה לרכוש את הידע האמנותי, אלא שהיום בעידן השעתוק הטכני (על פי וולטר בנימין), האופציה הקלה והפשטה של העתקה באמצעות החידושים הטכנולוגיים משחררת את יצירת האמנות מן החובה הטקסית של כבוד למקור. מכאן יוצא שתפקידה של האמנות משתנה, וחייבים לקחת בחשבון פרמטרים נוספים כשניגשים לפענח יצירה. לדוגמה, ביצירה 'נעל קרוקס כתומה' המצולמת על רקע ים (בתערוכה מס' 4) נדרש לראות יותר מסתם צילום בטבע. יש בה רמיזות על ההתנתקות מגוש קטיפי (גם אם זה לא מכוון, היצירה נעשתה מבחינה כרונולוגית בסמיכות), והיא גם ציטוט מפרסומת של 'קרוקס' שהופיעה באותה שנה. העובדות האלה הופכות את הדיון על היצירה לדיאלוג רב-פנים. יש כאלה שיראו בכך חוסר מקוריות ויש כאלו שיטענו שזו ההוכחה שהנוער שלנו חושב, ובעצם מסוגל להגיב לפרסומת קלאסית ולהמיר אותה לאמירה בעלת

מתמודד עמם במציאות הישראלית הלא פשוטה, כגון פיגועים ותאונות דרכים (וגם הם מופיעים בתערוכות).

בולטת ההתייחסות לשלושה דורות, ולפעמים אפילו לארבעה דורות במשפחה אחת. זה סימן של ברכה המעיד על התמודדות עם הטרומה של השואה. כל נשכח שחמישים שנה אחורה הרבה מהמשפחות לא ידעו ולא הכירו את המונח 'סבא וסבתא' באופן מעשי והיו חסרים אותם מבחינה רגשית. בתולדות האמנות הישראלית יש מעט מאוד מופעים של הנושא ואפשר לכנותו 'נוכח-נעדר'. למעשה אין כמעט איקונוגרפיה להסתמך עליה בעניין, וכאן עולה בשורה אותנטית דווקא מהנוער.

ואיך אפשר בלי פוליטיקה?

ואם בשואה עסקינן הרי שהדיה עדיין מהדהדים בווריאציות שונות בתערוכות - אם באנטישמיות שחוותה תלמידה עולה מאנגליה (בתערוכה מס' 8), ואם בחוויות מעובדות מתוך המסעות לפולין (בתערוכה מס' 7). ההתמודדות עם השואה ועם אנטישמיות היא אחת החוויות המכוננות והמעצבות של הנוער בתקופה זו ויש לכך ביטוי סיסמוגרפי ביצירות. 'ההתנתקות' (הגירוש מגוש קטיף) היא דוגמה לאירוע פוליטי מכונן שהופיע בתערוכות לזמן קצר. באותה שנה (בתערוכות מס' 3 ו-4) היה ריבוי אדיר של עבודות שהגיבו לנושא הזה, וכמעט באותה העוצמה הפתיע לראות את חוסר ההתייחסות לנושא הזה שנתיים לאחר מכן (למעט עבודה יוצאת דופן, כאב בתערוכה מס' 6). הנוער, שלפעמים היה שותף בגופו לאירועים, מיהר להגיב באמנות שהצבע הכתום היה שולט בה ומיהר לערבב יחדיו תפילה ואבל עם תקווה לאחדות, אבל לא הוסיף לדוש בסוגיה. מעניין לציין שתופעה דומה התרחשה גם בקרב האמנות הישראלית הכללית - בסמוך ל'התנתקות' נעשו יצירות רבות ואפילו הוקדשה לכך תערוכה במוזיאון תל אביב, אבל שנתיים לאחר מכן רק מעטים המשיכו לעסוק בנושא. אפשר לומר שלוקח זמן עד שמעכלים אירועים שכאלו. הקרבה לאירועים דורשת זמן לעכל ולעבד ורק לאחר שנים נוצרת היכולת להגיב עליהם. מי יודע, אולי עוד שלושים שנה יוכנס נושא 'ההתנתקות' לתכנית הלימודים?

למעט ההתנתקות, אפשר לומר שיש התייחסות מעטה לאירועים פוליטיים, רק סוגיית השבויים והנעדרים

האמונה המופשטת והאבסטרקטית. קנדינסקי ניסח זאת בספרו 'על הרוחני באמונה', מונדריאן ביטא זאת בצורות ובקווים כשפה טרנסצנדנטית, ורותקו ראה את כתמי הצבע כחוויות רוחניות ודתיות. היכולת לחבר את השפה הדתית, את הרגישויות הדתיות ואת חיי הרוח כמשהו קיומי אל האמונה זה סוד שעדיין מחפש פתרון. דוגמה יוצאת דופן היא היצירה 'שחור ולבן' (תערוכה מס' 7) העוסקת בדיני רכילות מתוך הזיקה אל מחלת הצרעת וצבעי הלוכל שלה, ומציגה צילומים מונוכרומיים יומיומיים הרומזים על שכיחותה של הרכילות ומקבלת חיזוק מן הקומופוזיציה הסדרתית. על כל אלה עולה מעלה גדולה וראויה לציון - הצניעות השולטת ביצירות. על אף שמדובר במדיה ויזואלית שהפיתויים בה גדולים, הצניעות שביצירות מעידה על שיקול הדעת הבריא של התלמידים.

המורשת של ציפורה לוריא

ואי אפשר בלי ציפורה לוריא, מבקרת אמונה ואוצרת, שהייתה מהיוזמים הראשונים של התערוכות והשתתפה בצוות השיפוט ובאוצרות בחפץ לב, ובנסיבות טראגיות של מותה הפתאומי היא אף העניקה את שמה לתערוכות הארציות. ציפורה ידעה לראות באופטימיות גדולה את הניצנים של היצירה והתרבות עוד בבתי הספר, ומעולם לא זלזלה באף אדם ולא משנה מה גילו. היא ידעה לראות בכל אחד את היוצר הפוטנציאלי שיתפתח להיות הדור הבא של האמנים. ויש חוכמה רבה בכך, כי דבר אחד אפשר לומר בוודאות על מאגר התערוכות המתועד עד כה - יש לנו עדות אותנטית ומפגש ישיר עם ציפור נפשו של הנוער כשהוא לא באינטרנט, בסמארטפון או בטלוויזיה אלא בשעה שהוא פנוי להקדיש את זמנו ליצירה ואינו מוכתב לתכנים מוגדרים מראש. זו הזדמנות טובה לבדוק מהם הרכיבים שמהם בנוי הנוער הדתי היוצר בישראל. ומי שיועד לקרוא את הסימנים הללו יוכל לנבא ולנווט את הדור שיורכב ממנו העתיד. צפורה הורשה לנו מורשת זו, שבה האמינה בכל נימי לבה.

ומשפט אחרון לסיום: אתם נראים מאוד רציניים דרך העבודות שלכם, איפה ההומור? איפה שמחת החיים? איפה קצת שובבות? תשתחררו. ●●●

משמעות עם קוד תרבותי מקומי (הצבע הכתום) מתוך היכרות של השפה הוויזואלית העכשווית. בין כך ובין כך זו עובדה שמציבה בפנינו שאלות בדבר אותנטיות והעמקה ובדבר הגבול שבו צריך לומר מהיכן שאובים מקורות ההשראה. עבודות אחרות עורכות דיאלוג עם עבודות מפורסמות כמו של מונדריאן, דוד ריב, ואנדי וורהול (תערוכות מס' 6 ו-7 לדוגמה), ונותנות את הפרשנות האישית שלהן באופן מוצהר. ראויות לציון העבודות בסדר גודל מונומנטלי יחסית לעבודות הקלאסיות - צריך לזכור שמדובר בדרך כלל במגמות דלות תקציב ובעלות אמצעים טכניים מוגבלים. מרשים לראות טרמפיאדה תלת-ממדית בגודל של כמעט אחד לאחד או צילום של סדרות פסלים שהם site specific (תערוכות מס' 6 ו-7) יצוקים בבטון ובמלט. אלו יצירות שאפילו אי אפשר להביאם לתערוכות במרכז בגין, וזה בהחלט מחזה מרשים.

איך מציירים 'כוונה'?

אמונה יהודית היא תחום 'חדש' בתולדות האמונה. רק במאה השנים האחרונות החלו להכיר בעובדה שיש קשר בין המלה 'אמונה' למלה 'יהודית' ושיש עולם שלם של יצירות ישנות וחדשות השייכות לקטגוריה הזו. היצירה המודרנית בזיקה ליהדות היא דבר שקורה בשנים אלו ממש בארץ ובחוץ לארץ. מבחינת תכנית הלימודים, אחוז התלמידים הנחשפים אליה הוא מזערי, והמורה נדרש להפעיל הרבה יצירתיות בתיווך החזותי לתלמיד. נראה שלהשתמש במילה ובטקסט זו הדרך הפשוטה להבעת הרעיונות היהודיים באמונה הוויזואלית, כמו ב'יצירות תהילים' (בתערוכה מס' 8) או 'הפוך והפוך' בה דכולה בה' (בתערוכה מס' 3). נוסף להם השימוש בתשמישי קדושה כמו תפילין וספרי תורה (בתערוכה ארצית מס' 6, 'הילכו יחדיו') המופיעים ביצירות. כל אלו מגלים פן אלמנטרי בחייו של הנוער הדתי לא פחות משאר התחומים שנידונו. העיסוק התורני הוא חלק גדול מאוד מתכנית הלימודים בחמ"ד, ועל פניו נראה שהתלמיד עדיין חווה אותו במנותק מתחום יצירתו, וגם כשהוא מבקש לעסוק בנושאים אלו, כפי שמתגלה מן הטקסט המצורף ליצירות ומכיל ציטוטים ממדרשים, קיים פער גדול בין התוצאה הוויזואלית לבין הכוונה שמאחוריה. להביא לידי ביטוי תהליכים וחיים רוחניים בכלים של האמונה המודרנית זה אתגר גדול, והאמונה בעצמה פתרה זאת באופן חלקי באמצעות

בתי מדרש יצירתיים במגמות האמנות בחמ"ד

"הייתכן להיות שכבר פס כוח יצירה מן הקודש ומכל המחזיקים בכנף מעילו - הייתכן?..."
צערי התדירי הוא קנאת הקודש.
מכאוב דוקר חודר בנשמתי בהיותי רואה,
שהמחשבות החילוניות מתפשטות בעולם,
לוקחות לבבות, קונות נפשות ומתגשמות במעשים, ושאיפות הקודש ורעיונות הקדושה
מונחים כאבן שאין לה הופכין,
אין מטפל בהם ואין מי שיסביר אותם,
שירחיבם, שיחבבם על הקהל הרחב, ושיתן להם מהלכים בפועל ובמעשה".

(“חדריו”, הראי”ה קוק)

האמנות, והשני מתחום לימודי הקודש. המורים
נדרשים להגיש תכנית עבודה שנתית הנבנית על
ידי שני המורים יחד. הנושאים נתונים לבחירתם של
המורים ושל התלמידות, והמורים בוחרים נושאים
שמעניינים ומעסיקים את התלמידות שלהם.

במהלך כל שנות העבודה בבתי המדרש משתלם
הצוות בהשתלמויות מקצועיות המלוות את עבודתו
בשדה.

בתי המדרש היצירתיים במגמות האמנות של
החינוך הדתי הוקמו מתוך מטרה לבסס את היצירה
האמנותית על גישות ותכנים היונקים מתוך עולמן
היהודי של הבנות, וכן על מנת ליצור גשר וקשר בין
תהליך היצירה והפרשנות בלימוד תורה לבין תהליך
היצירה והפרשנות שביצירות אמנות.

בכל בתי הספר שבחרו להקים בית מדרש במגמת
האמנות עובד צוות של שני מורים, האחד מתחום

בית מדרש יוצר בתיכון שק”ד דרכא בשדה אליהו

מפגש וסיכום חוויית למידה בבית מדרש יוצר עם התלמידה **אביה אברבנאל**

זיוה וייס / מורה לאמנות בבית הספר התיכון שק”ד דרכא שדה אליהו

...

אביה:

בתחילת התכנית היה קשה להיפתח לרעיון של "לא
סתם לצייר משהו שאני אוהבת, אלא ליצור מתוך
מחשבה ושיהיה לדבר משמעות". בהמשך הבנתי יותר
את הרעיון, וזה היה אפילו יפה בעיניי שיוצרים משהו
מתוך מחשבה וההעמקה.

עם הזמן והתקדמות הלמידה והיצירה בבית מדרש יוצר,
מצאתי עם חבריי לקבוצה את הטוב והחיובי שבתכנית
והצלחתי ליצור יצירות משמעותיות שבאו אחרי תהליך
של למידה, מחשבה, העמקה, חיפוש, גילוי, יצירה
וסיפוק.

אביה אברבנאל השתתפה בשנת הלימודים תשע"ב
בתכנית **בית מדרש יוצר** עם כיתה י"א של מגמת
אמנות. זו הייתה שנה ראשונה שבה מתקיים בית מדרש
יוצר בבית ספר שק"ד.

המורה ליהדות אריאלה ביגמן, ואני זיוה וייס המורה
לאמנות, הכנו תכנית שנתית לבית המדרש. בתכנית
היו נושאים שונים: "האות א'", "פנקס - התחדשות",
"מקום", "המקום שלי", ובסופו של תהליך - פרויקט
אישי.

אביה ואני בחרנו שלוש יצירות שדרכן תעביר אביה את
חוויית ההשתתפות במדרש יוצר.

זיוה:

האות א'

הנושא הראשון שנלמד כשמו כן הוא, התחלה של משהו חדש...

החשיפה לנושא החלה בפיזור אותיות א' בפונטים שונים ובתצלומים שונים.

כל תלמיד בחר אות אחת ותמונה אחת ושיתף את הקבוצה ברעיון שעלה בראשו בבחירת האות והתמונה. אביה חשבה על "אדם", וחשבה על פיצול האותיות ל: א + דם.

בהמשך פיתחה אביה את הרעיון בעקבות מקורות שונים שנלמדו בכיתה.

אביה ציירה בצבעי אקריליק על נייר כתם דם כבסיס לאדם, שיש בו חלק גשמי וחלק רוחני.

היא שאלה את עצמה "איך זה מתחלק, מה תופס יותר מקום, הגשמי או הרוחני?"

עוד התלבטה אביה בנוגע לחיבור ולמפגש בין כתם דם לאדם, שמתואר באופן ציורי כדימוי ברור בחלק העליון.

אביה בחרה להוסיף בציור את קו החיים. הבחירה בצבע כחול היא מתוך מחשבה שכלי הדם בגוף האדם הם בגווני כחול ואדום. הכחול מסמל גם מים, ומים מסמלים חיים וגם את התורה. כך מתחברים האדם, האלוקים והחיים שנתן לאדם. זוהי התחלה, זהו הבסיס, זהו א' של אלוקים ואדם.

פנקס - התחדשות

לאחר שלמדו בכיתה את המדרש על הוולד במעי אמו הדומה לפנקס (מסכת נידה, דף ל', עמוד ב'), בחרה אביה, כמו שאר התלמידים, מילים מהמדרש וניסתה למצוא קשר ביניהן ולחשוב מה הן מסמלות עבורה. אביה התייחסה למילים "סגור מול הפתוח" ול"גלוי מול המכוסה".

היא בחרה בשיר "יומן מסע" של אביב גפן לאחר שחיפשה שיר שיש בו את המילה "יומן".

אביה:

כשקוראים יומן של אדם אפשר ללמוד עליו הרבה, כאילו מכירים את פניו. כרקע ליצירה השתמשתי בטקסט של השיר כאילו הוא רישום ביומן. קרעתי את הדף באזור העיניים, האף והפה של הדמות שרשמתי בעיפרון ובצורה גרפית.

הקרעים מעודנים ומשקפים את המתח שבין הפתוח לסגור, בין המוסתר לחשוף.

העיניים הגלויות משקפות את ראי הנפש, והאף הגלוי משקף את חוש הריח, שנחשב אחד החושים המשפיעים ביותר על הזיכרון. הפה הגלוי משקף את הביטוי העצמי.

האוזניים המוסתרות משקפות את הסודיות ואת האינטימיות שביומן, דברים שלא שומעים. האדם העומד מאחורי הטקסט הוא סוג של אמת.

זיוה:

פרויקט אישי

אביה בחרה לסכם את חוויותיה מתכנית מדרש יוצר עם "הפרויקט האישי", תכנית ייחודית בבית הספר שלנו, שבה יוצאים תלמידי כיתה י"א מהמסגרת הרגילה למדרשות כדי ללמוד שם תקופה מסוימת ולהעשיר את עצמם בידע ובחוויות. כשחזרו מהתכנית התבקש כל תלמיד לבחור נושא אישי וטקסט מתוך הלמידה בתכנית או מתוך חוויה אישית שנוצרה בזמן התכנית.

אביה בחרה בטקסט מתוך ברכת המזון, "נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב".

היא סיפרה שסבתא רבתא שלה תמיד אמרה שבשואה היא כן ראתה צדיק נעזב.

הדברים של סבתא נגעו ללבה של אביה, ובעקבותיהם היא יצרה ציור בפחם שבו מצוירת הסבתא כשזיכרונות הצדיקים עולים במחשבתה כלהבה.

אביה מספרת שהסבתא רבתא שלה לא הייתה בשואה ולא ראתה את הצדיקים בסבלם, אך תמיד הרהרה על הדמויות האלה שנעזבו.

בציור אפשר לראות ניגודיות בין הסבתא המצוירת מוארת בבהירות, לבין עיניה הכהות והרקע הכהה

והפחמי מסביבה שממנו עולים הצדיקים.

אביה:

"הרישום נעשה באופן מהיר... כל העניין של סבתא שלי ישב לי בראש כבר הרבה זמן, וברגע שהחלטתי לצייר הכול זרם ויצא ממני לדף".

מדובר בוויכוח של סבתא רבתא שלי עם פסוק שחוזרים עליו בברכת המזון, ואני הנינה קיבלתי הזדמנות לתת ביטוי ציורי לדבריה של סבתא.

השנה אני עובדת על פרויקט גמר באמנות ומודה כמו חבריי לקבוצה על הזכות ללמוד בתכנית מדרש יוצר. התכנית נתנה לי נקודת פתיחה טובה לעבודה על פרויקט הגמר בצורת החשיבה וביכולת לבטא באופן חזותי רעיונות מילוליים. ●●●

בית מדרש יוצר באולפנת שעלבים

טליה קנדלר / תלמידת מגמת האמנות ובית מדרש יוצר באולפנת שעלבים

מורה מנחה: מלי כיאט

●●●

במדרש מתחדדת השאלה היכן הוא ה"אני" שלי, איפה אני ממוקמת ומהו הקול שאני שומעת? האם אני בכלל שומעת קול, ואם כן, מה הוא אומר לי?

זאת הייתה היצירה המשמעותית ביותר שלי בבית מדרש יוצר מכיוון שהיה לי קשה מאוד להפריד בין הקול של המצפון שלי שאומר לי לא לעשות דברים מסוימים לבין הקול האלוקי שגם הוא מנחה אותי אבל בצורה אחרת, רגועה יותר.

העבודה הזאת הזכירה לי שכל דבר קטן בחיים שלי שייך לה', ואני אכן שומעת קול ייחודי ואחר בתוכי שמנחה אותי ומלווה אותי. ככל שאהיה קשובה יותר לעצמי ולפנימיות שלי אני אשמע את הקול הזה בצורה חזקה ובהירה יותר.

לאחר העבודה הצלחתי להיכנס פנימה ולגלות שאני אכן מצליחה לשמוע את הקול הפנימי הזה, והוא שונה מאוד מהמצפון שהנחה אותי עד עכשיו. זאת הסיבה שהיצירה הזאת משמעותית מאוד עבורי.

החבל בעבודה מסמל את הקשר ביני לבין ה', והצבעים החזקים שמסביב מסמלים את העוצמה וגם את העובדה שלפעמים הצבעים האלו מפריעים לנו לשמוע את אותו קול ומקשים לחדור פנימה ולהקשיב לאמת הפנימית שלנו. ●●●

בית מדרש יוצר שבו אני משתתפת כחלק ממגמת אמנות נותן לי המון חומר למחשבה, מדרך אותי לחשיבה עצמית ומשמעותי מאוד עבורי.

בכל שבוע אנו עוסקות בלימוד נושא מסוים בפרשת השבוע וממנו עולים נושאים שונים מחיי היום-יום. אנחנו בעצם מקשרות את הפרשה לחיים ולהתמודדויות שלנו במהלך החיים.

הנושאים המועלים בבית מדרש מהווים חומר למחשבה בעיקר בנושא הזהות האמונית שלי. איפה ה' נמצא בחיי? איך אני רואה ומרגישה אותו? וכשמגיעים קשיים או ייסורים, איך אני מתמודדת איתם ומאיזו נקודת מבט אני מסתכלת על מה שעובר עליי?

בבית המדרש עולות שאלות ודילמות שנידונות בקבוצות, ומיד לאחר הדיון מתחילה היצירה.

בדרך כלל לאחר שאני יוצרת את העבודה, אני מגלה דברים חדשים על עצמי ועל דרך ההסתכלות וההתמודדות שלי בחיים. זה גורם לי לחשוב על החיים שלי בפרספקטיבה אחרת, ומאפשר לי לחשוב על החיים בכללותם, דבר שאנחנו לא עושים בדרך כלל בשגרה.

היצירה המשמעותית ביותר עבורי הייתה היצירה שבה עסקנו בקול הפנימי שלנו, ב"אייכה" שהאדם הראשון שמע בגן עדן.

לימודי תיאטרון בחינוך הדתי

חזון התאטרון העברי - קריאה להגשמה

שרה מורלי / מורה לתיאטרון, מרצה במכללת אמונה, מחזאית

נחום צמח חלם על הקמת תאטרון עברי אמיתי שיסייע בעיצוב התקומה הלאומית, וכך הוא כתב על תאטרון "הבימה" שהקים כדי לממש את חזון התאטרון העברי:

"הבימה לא נועדה להציג מחזות מכל הבא ליד בשפה העברית. זהו תאטרון שבשורש נשמתו, בתחום ראייתו ובדרך הגשמתו הוא מקורי. ביטוי הולם לתקופת התחייה הלאומית ולמורשת התרבות".

נחום צמח חלם על תאטרון עברי מקורי שמביא רוח חדשה לתרבות הלאומית וגם לכל העמים:

"מגמתנו היא להניח יסוד לשושלת חדשה בתחום התיאטרון, המתקדם בהווה ישראלית וכלל-אנושית... אין אנו מבקשים לנשל או למחוק את מורשת התרבות... אלא לצרף לתרבות העברית רובד נוסף ולהדליק את המשואות בארץ ישראל".

יצירתם החדשנית של מייסדי תיאטרון "הבימה", יצירה הנשענת על מקורות היהדות, אכן זכתה להערכה רבה מגדולי התאטרון האירופי בתקופתם, וכך כתב עליהם המחזאי הרוסי הדגול מקסים גורקי:

"לשחקני 'הבימה' יש יתרון חזק על התיאטרון האמנותי מתקופתו הטובה ביותר: התיאטרון בשבילם הוא מלאכת הקודש... 'הבימה' הוא תיאטרון שהיהודים יכולים להתגאות בו: זה הקטן הבריא ויפה המראה גדול יהיה, נין ונכד למכבים".

(מצוטט בספר המלכה נסעה באוטובוס מאת כרמית גיא, עמ' 56).

אם כן, תאטרון יהודי-עברי-ישראלי ייחודי זה זכה גם להערכתם של עמי העולם.

האם אפשר לומר שהתאטרון הישראלי בכלל, ותאטרון "הבימה" שייסד נחום צמח בפרט, מיישמים כיום את החזון המפואר של חיים נחמן ביאליק ונחום צמח? החזון

מי לדעתכם כתב את המילים הבאות ומתי?

"התאטרון העברי בעתיד הקרוב יהיה למקום קדוש".

יכול להיות שתייחסו את המילים הללו לרב אברהם יצחק הכהן קוק, שכידוע חלם על ספרות שתגלה את ניצוצות האור הטמונים בהווה. אך האמת היא שמי שכתב את המילים הללו הוא חיים נחמן ביאליק, המשורר הלאומי, דמות מובילה בציונות ובתרבות החילונית בארץ ישראל. הוא כתב את המילים הללו בשנת 1921 במאמר בשם "על היסודות הדרמטיים בספרות העברית".

עוד הוא כתב שם:

"התחייה העברית והאמנות העברית תזכינה שתהא להן דרמה משלהן. אותה דרמה תירש את מקום הדרמה המוסרית של הנביאים".

ביאליק ראה בתאטרון העברי המשך של חזון הנביאים - אמנות המשפיעה על עיצוב רוח העם ומציבה בפני העם היהודי העברי המתעורר יעדים של תיקון רוחני.

במאמר בשם "דרכי התאטרון העברי" שפורסם בספר נחום צמח בחזון ובמעש השווה ביאליק במילים מפורשות בין התאטרון לנבואה:

"לדעתי התאטרון העברי האמיתי צריך להיות ביסודו נבואי וחזיוני. וכשם שהנביאים השתמשו באמצעים תיאטראליים, כך צריך התיאטרון להתכונן כלפי מטרות נבואיות וחזיוניות".

מי שהיה שותף לחלום הזה ואף פעל לממש אותו הוא נחום צמח, שנחשב לאבי תאטרון "הבימה". נחום צמח לא היה מעוניין בתיאטרון כאמצעי לבידור, וכך הוא הגדיר את מטרת התיאטרון:

"תעודתו של התאטרון... לשפר, לעדן את רוח האדם ותרבותו".

על תאטרון עברי אמיתי הממשיך את חזון הנביאים אכן מתגשם? האם כשאנו צופים בהצגות על בימת התאטרון הישראלי כיום אנו חשים שהם שותפים לרצון ליצור תאטרון קדוש או לפחות תאטרון עברי מקורי ושורשי שאינו מנסה לחקות את התאטרון המערבי?

האם היצירה התיאטרונית הישראלית העכשווית פועלת מתוך חזון לאומי ורוחני ושואפת לתיקון עולם בהמשך לדרכם של הנביאים?

בכסלו תר"פ (לפני 93 שנים), בהיותו עדיין באודסה, חזה ביאליק עתיד טהור במיוחד לתאטרון העברי בארץ ישראל:

"בארצנו מקווה אני, לא תיפנה אפילו אמה אחת בשביל אותו הסוג המזוהם של תאטרון בית-מרזח, יציר הכרכים באירופא. ואם יבוא איש לשקץ בו את הארץ - מנודה יהיה! רגל לא תדרוך על סיפו!"

אוי ביאליק, ביאליק, כמה וכמה אמות פונו לאותו תאטרון בו לא רצית. מנודים הם דווקא יוצרי התאטרון החולמים על מימוש חזונך.

במאמר "דרכי התאטרון העברי" התמודד ביאליק גם עם התפיסה של חז"ל שראו בתאטרון מושב לצים:

"אם חכמינו כינו את התאטרון בשם 'מושב ליצים' הם התכוונו בזה כלפי התאטרון הפסול, זה שהכריז על עצמו על אמנות כביכול לשם אמנות, והוריד את עצמו למדרגה של בית מרזח ובית קלון, אבל התאטרון הזה, שרמזו עליו ושואפים אנשי 'הבימה',

על תאטרון כזה אמרו חכמינו: 'עתידי שרי יהודה ללמד את אומות העולם בבתי תיאטראות שלהם'."

אכן, יש יצירות ויש יוצרים בתאטרון הישראלי והיהודי כיום שיש בהם ביטוי לשאיפות כאלו, אך החזון של ביאליק ונחום צמח בוודאי לא נוכח מספיק בבמות התאטרון הרפרטוארי הישראלי.

לדעתי התשובה האמיתית לקריאתו של ביאליק תהיה בהירתמות מודעת שלנו, יוצרי ויוצרות התאטרון בציבור הדתי ותלמידי מגמות התאטרון בחמ"ד, להשיב עטרה ליושנה ולשתף פעולה עם יוצרים אחרים המעוניינים בהגשמת החזון הזה.

עלינו להכיר את חזונם של מקימי התאטרון העברי שמהם השתלשל התאטרון הישראלי, לנסות ללכת בדרכם, וליצור תאטרון שיהיה ראוי לחלומם. תאטרון עברי בתרבותו, ברוחו, בצורתו, תאטרון יהודי מקורי ביעדיו, באווירה שבו וביכולת שלו לגעת בנשמה ולתת לרוח להמריא.

ננסה אנחנו להפוך את היצירה התאטרונית שלנו למרחב של קדושה גם בתהליך וגם בתוצאה. נלך בדרך שהתנו לנו ביאליק ונחום צמח - החיבור בין האדם, המקום והכוח העליון. חיבור בין שפה עברית, צורה מקורית ודרישת המקורות על במה הפתוחה לכול, יצירה שמפילה את כל המחסומים בין במה לקהל, בין אדם לאדם, ומושכת את מי שמוכן להצטרף למסע הגדול הזה אל מקום מואר יותר. ●●●

כתיבה דרמטית בהשראת מקור יהודי

הודיה נרוב ודניאל בוקריס / תלמידות כיתה י"ב באולפנית אורט אמונה, טבריה

האמיתית שלהן, אך בהמשך יש גם סתירות מרובות. מהלימוד בכיתה הבנו שהכוונה היא שהקורא יבין את הבלי העולם הזה, כשהמטרה היא לחזק את תכלית החיים האמיתיים.

תהליך העבודה היה מורכב מאוד. עוד לפני כתיבת הטקסט גיבשנו את הדמויות, את דעותיהן, מחשבותיהן, השקפותיהן ואופיין. קריאת הספר "מקימי", עם תיאורי הרגשות והמחשבות הכתובים בו, עזרה לנו מאוד לגבש את הדמויות בצורה טובה.

לאחר עבודת הכנה ארוכה התחלנו לכתוב את הטענות והדעות של כל דמות, מה שהוביל אותנו לכתיבת הטקסט והסאבטקסט. אחרי טיוטות רבות התחלנו לעבוד על הדברים הטכניים (תאורה, תפאורה, מוזיקה וכדומה), וכמובן שעיקר העבודה והזמן הוקדש לתהליך הבימוי. את הטקסט כתבנו שתינו יחד, היה כיף ומדהים, אך גם לא פשוט, מכיוון שהיו לא מעט חילוקי דעות וויכוחים, אך בעזרת שיתוף פעולה ושיחות רבות התגברנו על זה ובשורה התחתונה שתינו היינו מרוצות מאוד מתהליך העבודה המשותף ומהדיאלוג שיצרנו.

תקציר העלילה: מאז שנגה חזרה בתשובה היא ניתקה כל קשר עם עולמה הקודם. הדיאלוג מתחיל כאשר נגה נמצאת בדירתה בבני ברק, יום לפני חתונתה.

בין שתי הישויות שלה - הישות החילונית והישות הדתית - מתנהל דו-שיח על תפיסת עולמן השונה.

נגה הדתיית מנסה לשכנע את נגה החילונית לעזוב את חיי ההבל ולהצטרף אליה לדרך התורה, ונגה החילונית מנסה לשכנע את נגה הדתית לעזוב את האיסורים וההגבלות ולשוב אליה לחיי החופש. הנה קטע אחד מהדיאלוג:

נגה הדתית: מדהים לגלות שהאויב הכי גדול שלי נמצא בתוכי...

נגה החילונית: בחיים לא תוכלי להבין איך פגעת באבא ואימא, איך העיניים שלהם מלאות כאב של אובדן.

הבגרות במגמת תיאטרון מורכבת מבחינה עיונית ומבחינה מעשית. היחידה הראשונה לבגרות המעשית מתבצעת בכיתה י"א ונקראת מונולוגים-דיאלוגים. ביחידה הזאת נדרשות כל זוג בנות (או כל תלמידה) לעבוד על מונולוג או על דיאלוג.

בשנה שעברה, בכיתה י"א, התחלקנו לזוגות והתחלנו בעבודה לקראת הבגרות המעשית - הדיאלוגים. רוב הבנות במגמה בחרו בדרך הרגילה, כלומר עיבוד דיאלוג ממחזה קיים, ביימו, הכינו אביזרים, תלבושות, מוסיקה, תאורה ותיקי הפקה, ויצאו תוצרים טובים מאוד ומעניינים מאוד.

במגמת תיאטרון באולפנית טבריה קיימת דרך נוספת - כתיבה דרמטית בהשראת מקור יהודי. כלומר כתיבת עצמית של הדיאלוג על ידי התלמידות בנושא שמעניין אותן וקרוב ללבן ומבוסס על מקור יהודי כלשהו. שתינו בחרנו בדרך הזאת מכיוון שרצינו ליצור משהו משלנו ולהביא אל הבמה יצירה שנבעה מתוכנו. לאחר התלבטויות רבות החלטנו לעסוק בנושא - **תכלית קיום האדם בעולם.**

לאחר שקראנו את הספר "מקימי" של נועה ירון-דיין הסכמנו שאנחנו רוצות לחשוף את הקהל לניגודים הקיצוניים שקיימים בעם היהודי בעניין הדת, ולהביא לבמה את דעותיהם השונות של שני הצדדים ואת תפיסת עולמם. המקור היהודי היה ברור לשתינו - ספר קהלת.

את ספר קהלת למדנו במהלך השנה במסגרת שיעורי תנ"ך לקראת בחינת הבגרות בתנ"ך, והוא היה התשתית שלנו לכתיבת הדיאלוג. ספר קהלת עוסק בתכלית קיומו של האדם בעולם ובהבלי העולם הזה:

"הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל", "סוף דבר הכל נשמע את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם".

כשלמדנו את ספר קהלת גילינו שיש אמירות בספר שגורמות לאדם להתחבר אליהן ולחפש את המשמעות

נגה הדתית: תלכי מפה עכשיו.

נגה החילונית: אני לא יכולה ללכת, כבר אמרתי לך שאני זאת את. בואי תחזרי..."

אף על פי שלא היינו חברות קרובות לפני תהליך העבודה וקצת חששנו מהעבודה המשותפת, במהלך העבודה והכתיבה הסתדרנו והתחברנו מאוד. תהליך העבודה המשותף הביא ליצירה משלנו ולחברות מדהימה.

"סוף דבר הכל נשמע". ●●●

מגמת התיאטרון, אולפנית אורט שבריה

לימודי תקשורת וקולנוע בחינוך הדתי

"יצאת צדיק?" - 'החפץ חיים' מארח את חיים הכט

חננאל רוזנברג / מרצה לתקשורת

בעלי מקצוע נוכלים המנצלים את תמימותו של האדם הפשוט. אולם לעתים, במרדף אחרי הרייטינג, יכול הכלב לאבד את הרסן. כלומר, העיתונאי עלול לחצות את הגבולות הדקים של האתיקה המקצועית.

"חוק לשון הרע" נועד לסייע לאדם לשמור על זכותו לשם טוב. עיתונאי שמוציא דיבה על איש מקצוע, על סלבריטאי או על נבחר ציבור, יכול להיתבע (גם תביעה פלילית וגם תביעה אזרחית) בשל הדברים שפרסם. החוק בישראל קובע שכדי להגן על הדברים שכתב, העיתונאי צריך לעמוד בשלושה תנאים: 'אמת דיברתי', דהיינו שהדברים שפרסם הם נכונים ומוכחים; 'עניין ציבורי', כלומר שיש חשיבות ציבורית בפרסום הדברים; ולעתים נדרש העיתונאי להוכיח 'תום לב', למשל שאין לו מעורבות אישית בפרשה שהוא חשף. במבט ראשון, התכנית "יצאת צדיק" עומדת בכל שלושת הכללים: הדברים קרו ותועדו, יש חשיבות עצומה להרתיע אנשי מקצוע מלנצל אזרחים תמימים, ולחיים הכט אין עסק אינסטלטציה משלו שהוא רוצה לקדם.

אולם בואו נדמיין לרגע שהיינו מקליטים פרק מסדרה זו, ושולחים אותה ב'דואר שליחים' לעיירה מזרח אירופאית בשם 'ראדין', אל כתובת מגוריו של רבי ישראל מאיר המכונה גם 'החפץ חיים'. רבי ישראל היה מתיישב על הספה עם בני משפחתו, צופה בעלילותיו של האינסטלטור, מכבה את מכשיר הטלוויזיה, יושב ליד המחשב ומנסח סטטוס בפייסבוק שלו כתגובה. מה יהיה כתוב שם? "אל תשאלו איזה זבל הכריחו אותי לראות?" או אולי משהו בסגנון "בשביל תכניות חשובות כאלה שווה שתהיה טלוויזיה בישראל?"

ה"חפץ חיים" נפטר לפני כ-80 שנה, כך שלא נותר לנו אלא לבדוק על פי ספר ההלכות שהשאיר עבורנו. באחד מפרקי הספר (כלל י') מנסח 'החפץ חיים' רשימה של 7 תנאים שמתירים לאדם (ולעתים אף מחייבים אותו) לספר לשון הרע על חברו. חלק מהכללים האלה דומים

בעונה השנייה של התכנית 'יצאת צדיק', ביקש המגיש חיים הכט משותפו לתכנית, האינסטלטור יאיר, לארגן תקלה פשוטה בכיור הבית. יאיר סגר את ברז המים הראשי שנמצא מתחת לכיור, ושחרר קלות את אחד הברגים. לאחר מכן הוזמנו לבית אנשי מקצוע בזה אחר זה, והתבקשו על ידי סימה, לכאורה בעלת הדירה אך למעשה שחקנית, לאתר את התקלה שגורמת לדבריה לזרם מים חלש ולדליפה בכיור.

אחד האינסטלטורים שהוזמן היה אדם בשם רוני, מחברת אינסטלטציה מסויימת מירושלים. רוני איתר את התקלה במהירות, לשמחתם של חיים הכט ויאיר שצפו במעשיו מחדר הבקרה, ואף ניקה את הלכלוך שהצטבר בצנרת. אולם מיד לאחר מכן הודיע רוני לבעלת הבית שיש צורך להחליף את הברז כולו, וכן לאטום מחדש את כל הכיור. עבור ההחלפה והעבודה דרש רוני 850 ש"ח במקום 150 ש"ח שהיה צריך לבקש לכל היותר.

תגובתו של חיים הכט לאירוע הייתה חריפה מאד. יאיר, איש המקצוע של התכנית, ניסה להסביר בעדינות את מה שראה: "אני לא רוצה ללכלך יותר מדי... זה לא פייר.. זה יקר נורא...". אולם דבריו של חיים הכט היו נוקבים וחדים: "זה לא פייר? זה נבזי! זה יקר נורא? זו שחיטה!!!" ועל רוני האינסטלטור, שבינתיים הסביר לאישה ש"אין מה לעשות, זאת הפרנסה", אמר חיים הכט: "זאת לא הפרנסה, זאת הפרנסה שלך והקומבינה שאתה עושה לאנשים תמימים... זה לא מתקבל על הדעת מה שאתה עשית. זאת אחת ההצגות הנבזיות ביותר שאני ראיתי במשך הרבה זמן".

לתכניות התחקיר יש ערך עצום בהגנה על האזרח ובשמירה על הגינות במרחב הציבורי. כל מי שחווה על בשרו מוסכניק ש'דוחף' תיקונים שלאדם מהשורה אין מושג אם הם באמת נצרכים - מבין את חשיבותה של הטלוויזיה החוקרת. עיתונאות התחקיר, 'כלב השמירה של הדמוקרטיה', משמשת כלי הרתעה בפני

לתנאים המנוסחים בחוק. כך למשל מותר הדבר רק כאשר המספר מכוון לתועלת ולא להנאתו האישית (בדומה ל"תום לב"), וכן שיברר באופן מדויק ולפרטי פרטים אם הדברים הם אמת לאמיתה ("אמת דיברתי"). נוסף על כך, דורש ה"חפץ חיים" שפרסום האירוע יהיה כדי "לעזור לאשר אשם לו ולגנות המעשים הרעים בפני הבריות" ("עניין ציבורי"). אך מתברר שהעסק מסובך קצת יותר. ה"חפץ חיים" מוסיף שני תנאים אחרים, שאינם חלק מדיני לשון הרע של מערכת המשפט, ובשל כך ספק רב אם תכניתו של חיים הכט הייתה מתקבלת בסלון הבית של ר' ישראל מאיר מראדין.

התנאי הרביעי שמביא 'החפץ חיים' מחייב את האדם לשיפוט זהיר והוגן. כלומר, שגם כאשר מותר לספר לשון הרע על אדם, הרי שצריך להיזהר "שלא יגדיל קְעוּלָה יוֹתֵר מִמָּה שְׁהָיָא". מה חיים הכט רואה מול עיניו? האם בוודאות מדובר בנוכל? ואולי מדובר בסך הכול באיש מקצוע רשלני ולא מקצועי, אבל מכאן ועד האשמות כבדות בחוסר יושר ובנבזיות - הדרך רחוקה. האם ה'התלהמות' של חיים הכט אכן תמיד מוצדקת? סיפורו של טכנאי מכונות כביסה ש'לא יצא צדיק' באחת התכניות הגיע לבית משפט. הטכנאי טען שהצגתו כ"לא אמין" הייתה מוגזמת בהחלט. בית המשפט אמנם קיבל את עמדתו של חיים הכט, שכן הטכנאי לא ביצע את תפקידו כיאות. אולם השופטת העבירה ביקורת על חיים הכט, מאחר שהתברר שמכונת הכביסה הייתה מכונה ישנה מאוד, וכדי להעצים את השגיאה של אנשי המקצוע שכשלו הוצגה המכונה כ"יד ראשונה במצב טוב".

בתנאי השביעי מתיר 'החפץ חיים' לספר לשון הרע כדי למנוע פגיעה, אולם רק בתנאי "שלא יסוּבַּ עַל יְדֵי הַסִּפּוּר הַזֶּה לַנִּדּוֹן יוֹתֵר מִכִּפִּי הַדִּין שְׁהָיָה יוֹצֵא, אֶלּוּ הוּעַד עָלָיו בְּאֶפֶן זֶה עַל דְּבָר זֶה בְּבֵית דִּין". במילים אחרות - שהתועלת לא תגבר על הנזק. וכאן העניינים מסתבכים קצת יותר, הנזק שגורמים טכנאים לא אמינים לאזרחים התמימים הוא נזק רב. אולם האם תשלום לא הוגן של 200 ש"ח ואפילו של 500 ש"ח, שווה ערך להצגתו של אדם מנוול וגנב בשעות צפיית השיא, בפני חבריו, משפחתו וילדיו? הרי הנזק שהוא גורם הוא בתחום "דיני ממונות", והצגתו בטלוויזיה כך זה ממש "דיני נפשות"! וכבר קרו כמה מקרים טרגיים, לצערנו הרב גם בישראל,

של אירועים כאלה שהסתיימו בהתאבדויות. מצד שני - האם בשל החשש הזה תכניות התחקיר לא יבצעו את תפקידן? האם האזרח יופקר לשרירות לבם של אנשי המקצוע? והרי ההרתעה היחידה שיש לטלוויזיה (אפילו יותר מאשר למשטרה) - זהו הפחד מחשיפה! הפתרון המועדף שמציע 'החפץ חיים', לגשת לאותו אדם ולאיים עליו שאם לא ישנה את דרכיו המושחתות - רק אז הדברים יתפרסמו, איננו רלוונטי במקרה של עיתונאי התחקיר, שכן אין באפשרותם לאכוף איום זה.

העניין אכן לא פשוט. תכנית חשובה כל כך מחד, ומאידיך בעלת כוח אדיר לחרוץ גורלות של אנשי מקצוע ובתי עסק לחיים ולמוות, ראויה הייתה לעלות לדיון ציבורי. אולם בעולמה של הטלוויזיה המסחרית שם המשחק הוא רייטינג. התכנית "יצאת צדיק" מדגימה היטב את תהליכי המסחור וההיברידיזציה העוברים על הז'אנרים הטלוויזיוניים המסורתיים בעשור האחרון. לא עוד סדרת תחקיר 'טהורה', אלא תוצר כלאיים המשלב מאפיינים מז'אנר התחקיר, הריאליטי, מעט 'נגיעות' קומיות והרבה מהסגנון הוותיק של ה'קנדיד קאמרה' (מצלמה נסתרת). השילוב הזה, שהשתלט כמעט לגמרי על ז'אנר התחקירים הוותיק, נועד להפוך תכניות אלו הנתפסות כ'כבדות' ומיועדות באופן מסורתי לקהל מבוגר - לז'אנר קליל, נגיש לילדים ולעתים אף משעשע והומוריסטי.

על הרקע הזה יש לבחון אם שינויים אלה אינם שומטים מתחת לרגליהם של עיתונאי התחקיר את הלגיטימציה לפעולתם כ'כלבי השמירה' של הדמוקרטיה. הניסיון להילחם בקרב האזרחי על מקום גבוה בטבלת הרייטינג, עלול לגרום לעתים לטשטוש הבעיות האתיות ולאצבע קלה על ההדק גם כאשר מדובר בשמם הטוב ואפילו בחייהם של אנשי המקצוע, אזרחים מן השורה. דווקא בעידן שלטון הריאליטי, בין הרדידות של "דייט בחשכה" לתכונות של "האח הגדול", תכניות בסגנון "יצאת צדיק" או 'מה אתם הייתם עושים?' (שתיהן בהנחייתו של הכט) - מדגישות את הפוטנציאל החיובי שיכול להיות לטלוויזיה איכותית. עלינו לקוות שגם בלחץ אחוזי הרייטינג יקפידו היוצרים והתחקירים על שיפוט מתון והוגן ועל תום לב, והכול במסגרת האתיקה היהודית של דיני לשון הרע. ●●●

יצירות קולנועיות וטלוויזיוניות של יוצרים דתיים כביטוי למתח בין דת למודרנה בציונות הדתית

חגית בורג / חוקרת ומורה בישיבת ק. הרצוג, בני ברק

(מחקר קהל)

מבוא

במאמר זה אציג כמה מממצאי מחקרי העוסק ביצירות קולנועיות וטלוויזיוניות של יוצרים דתיים כביטוי למתח בין דת למודרנה בציונות הדתית.

המחקר נשען על שלושה פרקים מרכזיים: 1. ניתוח תוכן של שתי עונות של הסדרה "סרוגים", בדגש על הקונפליקטים בסדרה ועל הדרך שבה הם הוצגו. 2. ניתוח תוכן של סרטים של יוצרים דתיים בכלל וסרטים של בוגרי בית הספר לקולנוע "מעלה" בפרט. 3. מחקר קהל הבוחן כיצד קבוצות שונות בחברה הישראלית בכלל ובחברה הציונית דתית בפרט התייחסו לקונפליקטים מרכזיים המוצגים בסדרה "סרוגים".

הבחירה בסדרה "סרוגים" נעשתה בעיקר בשל ההצלחה והפופולריות שלה בציבור הציוני-דתי. כמו כן ראוי לציין שזו הפעם הראשונה שסדרת דרמה באורך מלא שכתבו יוצרים דתיים ושעוסקת במגזר הדתי משודרת בשעות צפיית השיא.

במאמר הזה אתמקד במחקר הקהל הבוחן כיצד קבוצות שונות בחברה פענחו את הסדרה "סרוגים" באופנים שונים. כדי לבצע מחקר קהל יש צורך בעריכת קבוצות מיקוד. שיטה זו מבוססת על ראיונות קבוצתיים ומציפה את יחסי הגומלין בין חברי הקבוצה המתדיינים ביניהם על נושאים שמעלה מנחה הקבוצה. קבוצת המיקוד מקיימת פעילות משותפת כגון צפייה בסרט או דיון בשאלות בנושא מסוים. היתרון העיקרי של קבוצות המיקוד הוא ההזדמנות לצפות באינטראקציה רבה בפרק זמן מוגבל. בקבוצות המיקוד שבהן צפיתי התפתח דיון בעקבות צפייה בקטעים משתי עונות הסדרה "סרוגים". בעקבות הצפייה בקטעים התנהל דיון-עימות בין חברי הקבוצה לבין החומר שהוצג להם ובינם לבין עצמם. כתוצאה מכך המשתתפים בדיון העשירו זה את זה, והתמונה הסופית כוללת טווח רחב של משמעויות ופרשנויות של הנושא הנחקר.

מספר האנשים שהשתתפו בכל קבוצה נע בין 7 ל-10 משתתפים. המחקר נערך באמצעות מכון המחקר "גיאוקרטוגרפיה" שאיתר וגייס את המשתתפים בהתאם למערך המחקר שהתווייתי. הדיונים בקבוצות התקיימו בחודשים מאי ויוני 2012 במשרדי המכון, בחדר עם מקרן ומסך שבו צפו המשתתפים בקטעים מהסדרה. את הדיון, שתועד בווידאו ותומלל, הנחתה מנחה מקצועית בהתאם לשאלות המחקר שאני ניסחתי.

קבוצות המיקוד שנבחרו הן: 1. דתיים רווקים בגילאי 25-35. 2. חילונים רווקים בגילאי 25-35. 3. דתיים-ליברליים נשואים. 4. דתיים-לאומיים נשואים. 5. דתיים תורניים נשואים. 6. קהל דתי בוגר (גילאי 50-60).

הבחירה בקבוצות אלו נעשתה מתוך הנחה כי יימצאו הבדלים בקריאת הטקסטים הטלוויזיוניים בין דתיים לחילוניים, בין דתיים לבין עצמם (על הרצף שבין חרדים לאומיים לדתיים ליברליים) ובין דתיים צעירים לדתיים מבוגרים.

ממצאי המחקר, דיון ומסקנות

הממצא העיקרי הוא שקיימים הבדלים בין הקבוצות בפרשנות ובקריאות של הסדרה "סרוגים". להלן אציג חלק מההבדלים המרכזיים בין הקבוצות השונות בקריאת הסדרה.

הבדלים בין קבוצת החילונים לקבוצות הדתיות

אחד ההבדלים הבולטים שבאו לידי ביטוי בקריאת הסדרה היה בין הקבוצה החילונית לשאר הקבוצות הדתיות. בניגוד לקבוצות הדתיות, שרוב משתתפיהן הכירו את הסדרה ואף צפו בה, הרי שבקבוצת החילונים רק שניים מתוך תשעת חברי הקבוצה הכירו את הסדרה. נוסף על כך, רוב חברי הקבוצה לא הביעו התעניינות בסדרה ושענו כי לא יהיו מעוניינים לצפות בה לאחר הצפייה בקטעים מהסדרה. שניים ממשתתפי הקבוצה

החילונית קראו את הסצנות בקריאה ביקורתית ושענו שהסדרה גורמת להם להתרחק מהדת ושהיא עוסקת בחברה זרה מאוד לעולמם. הבדל נוסף בין הקבוצה החילונית לקבוצות הדתיות הוא חוסר היכרות של רוב חברי הקבוצה עם חלק מהקונפליקטים ההלכתיים שהוצגו בפניהם. לעתים ניכרה התייחסות סטריאוטיפית של חלק מחברי הקבוצה כלפי הציבור הציוני-דתי שנתפס כשמרני מאוד.

עם זאת, גם בתוך קבוצת החילונים התגלו הבדלים בקריאות ובפרשנות הסדרה. חלק ממשתתפות הקבוצה טענו כי יש סצנות שגורמות להן להזדהות עם החברה הדתית ואף מציגות עולם "טהור". לעומת זאת, חלק אחר מחברי הקבוצה ביטאו עמדה הפוכה, שלפיה הסדרה מציגה את העולם הדתי באופן מדכא וגורמת להם להסתייג ממנו. הבדלי הקריאה בקבוצה החילונית מלמדים כי מעבר לזהות החילונית של חברי הקבוצה, יש לכל אחד מחברי הקבוצה זהות היברידית המורכבת ממשענים קודמים שהוא נושא עמו, כמו עולם תרבותי וערכי שונה. עם זאת, נראה כי בניגוד לקבוצות הדתיות, רוב המשתתפים החילונים הביעו חוסר עניין בסדרה, והקריאה הביקורתית של שניים מחברי הקבוצה את הסדרה בלטה במהלך הדיון.

הבדלים בין הקבוצות הדתיות

קבוצת הדתיים הרווקים פירשו חלק מהסצנות מתוך קרבה לעולם הרווקות שלהם. בקבוצה זו בלטה נטיית המשתתפים להזדהות עם תסכולן של הדמויות שהקשר הזוגי ביניהם נכשל. בקבוצת הדתיים הבוגרת בלטה התייחסות לפערי דורות, שכן הסדרה עוסקת בקונפליקטים מסוימים שמאפיינים יותר את הדור הנוכחי מאשר את הדור הקודם. אמירות שונות כמו **"פעם לא היו רבנים כאלה"**, **"בדור הזה זה אחרת מאשר בדור שלנו"**, ו**"היום זה לא כמו פעם"** בלטו במהלך הדיון.

כמו כן, נראה כי חברי הקבוצה המבוגרים התייחסו באהדה לרווקות המתמשכת של הדמויות ואף טענו כי היום, בניגוד לעבר, הסביבה הדתית תומכת יותר ברווקים וכי יש אפשרויות שונות לסייע להם.

גם בין קבוצות הדתיים הנשואים ניכרו הבדלים בפירוש הסצנות. ההבדל המרכזי בלט בין קבוצת

הדתיים הליברלים הנשואים. ההבדל הזה בלט מאוד בדפוס הקריאה המנוגד של שתי הקבוצות: הדתיים הליברלים נטו להזדהות עם הסדרה והקונפליקטים המוצגים בה, בעוד הדתיים התורניים הביעו ביקורת על עצם עיסוק הסדרה בקונפליקטים אלו. כמו כן הושמעו אמירות מנוגדות של מקבוצת הדתיים הליברלים טען כי יוצרי הסדרה הם "גאוני" שמציפים את הבעיות הקיימות בחברה הדתית ב"אומץ". לעומתו, טענו חברי קבוצת הדתיים התורניים שעדיף לא לעסוק בקונפליקטים אלו שעלולים **"לעורר אנטי"**, **"לפתוח דלתות לדברים שלא צריכים להיכנס אליהם"** ולהעניק **"לגיטימציה"** לקונפליקטים השונים שהועלו בסדרה. כל אחת משתי הקבוצות פירשה את הסצנות בהתאם לתפיסת עולמה. הפרשנות השונה בלטה במיוחד בדיון על סצנה מסוימת שבה עלתה סוגיית "עשה לך רב". בעוד קבוצת הדתיים הליברליים התייחסו להלכה כ**"תורת חיים שאפשר לחיות איתה בכיף"** וכדת שהיא **"הרבה יותר גמישה ממה שאנשים חושבים"**, הרי שקבוצת הדתיים התורניים טענה כי **"הסדרה מחפשת את המקום הפשרני, את הפרצה שתאפשר הקלות"**. עמדות אלו מתאימות לעולמם הדתי השונה זה מזה של חברי הקבוצות השונות. ממצא זה מאושש את המחקרים הרבים¹ המצביעים על מגוון הזרמים הקיימים בציונות הדתית ועל כך שבשנים האחרונות הפער בין הזרמים השונים הולך ומעמיק עד כדי קיומן של כמה "ציוניות דתיות" (מוזס, 2009).

הקריאות השונות של קבוצת הדתיים הרווקים, קבוצת הדתיים הבוגרת, קבוצת הדתיים הליברלים הנשואים וקבוצת הדתיים התורניים הנשואים מעידות על פרשנות שונה בהתאם לעולמם הדתי, לגילאים השונים ולמצבם האישי והסוציולוגי. קריאות שונות אלו תואמות את המחקרים² המציינים כי קוראים שונים מפרשים את אותו הטקסט בצורה שונה כיוון שהם משתייכים לקהילות פרשניות שונות שכל אחת מהן מתייחסת לטקסט בצורה אחרת.

¹ (גיגר, 2001, הלינגר, 2001, ליבמן, 1982, כהן, 1998, 2004, 2005, 2006, מוזס, 2009, שגיא, 2010, שלג, 2000, 2008, 2010).

² (שוחט, 1991, Radway, 1988, Liebes & Katz, 1988, Livingstone, 1985, 1984).

הבוגרת נשתה לראות את הסדרה כמתווכת בינה לבין הדור הצעיר. ההבדלים בין הקבוצות הדתיות מחזקים את הטענה על הפיצול ההולך והגובר בין הזרמים השונים בציונות הדתית, ובמיוחד בין הזרם הליברלי לזרם התורני. ●●●

חגית בורג היא דוקטורנטית לתקשורת באוניברסיטת בר אילן. המחקר נעשה בסיוע הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו.

אף על פי שכל קבוצות הדתיים משתייכות לחברה הציונית-דתית, הרי שהבדלי הקריאה שהתבטאו בפירוש הסצנות בקבוצות הנ"ל מעידים שזהותם של משתתפי הקבוצות היא זהות מורכבת, ושמעבר לזהותם הדתית המשותפת יש מרכיבי זהות אחרים, כגון רווקות וגיל מבוגר, שהשפיעו גם הם על אופן הפרשנות של הסצנות. למשל, קבוצת הדתיים הרווקים הזדהתה עם התסכול שחוו הדמויות בעקבות כישלון הקשר, והקבוצה הדתית

תחרות התסריט היהודי

איתיאל בן חיים / תסריטאי, מנחה תחרות התסריט היהודי בחינוך הדתי

●●●

שינוי שעובר הגיבור. בהרבה מאוד מקרים אני שומע תלמידים שיודעים לספר לי טוב מאוד על מה מדבר הסרט שלהם אבל מתקשים מאוד לספר לי את הסיפור עצמו או את העלילה.

עקרונות התסריט התיעודי כוללים גם הם גיבור, רצון של גיבור או שאלה מנחה שיוצר הסרט רוצה לברר במהלך הסרט, התשובה לשאלה הזאת שבה ניתן יהיה לראות מה עבר על הגיבור במהלך הסרט, וכמובן רשימת סצנות לצילום שבהן ייכתב מי מצולם, היכן, מתי, מה נאמר בסצנה ומה תפקידה במהלך הסרט כולו. גם במבנה הזה חשוב לשמור על רצף סיפורי ברור וקוהרנטי.

במקרים רבים אמרו לי תלמידים שהסרט שלהם הוא על החברה הדתית/ על הקושי לעמוד מול החברה/ על יחסים בינו לבינה/ אמונה ועוד נושאים חשובים ומהותיים, אבל התקשו לספר את הסיפור של הסרט שלהם.

הייתה לי תחושה שהתלמידים מביאים לסרט את עולמם הפנימי אבל בלי סיפור מאורגן, והדבר ניכר היטב בסרטי התלמידים. כאשר ליוצרי הסרט לא ברור מה הגיבור רוצה, עם מה הוא מתמודד ומה עובר עליו, אז כמובן שגם לצופה לא יהיה מושג וזה יוצר מרחק בין הצופה לבין הסרט.

בעקבות מסקנות אלו החליטה רויטל שטרן (זיוון) לפתוח פרויקט חדש שבו יקבלו קבוצות המכינות סרט גמר ליווי צמוד של תסריטאי כדי לשפר את

תחרות התסריט היהודי מעניקה אפשרות לתלמידי כיתה י"ב בישיבות תיכוניות, באולפנות ובתיכונים בחינוך הממלכתי-דתי לעשות סרט גמר, הן עלילתי והן תיעודי, בצורה מקצועית תוך הקפדה על כתיבת תסריט ראוי המבוסס על עקרונות אוניברסליים. במקביל התחרות מעודדת אותם להתעמק בתכנים יהודיים ודתיים.

מתוך רצון לקדם את התלמידים בחמ"ד בתחום הקולנוע הגענו למסקנה שאחד המוקדים המשמעותיים שיש לקדם ולפתח הוא תחום כתיבת התסריט. כתיבת תסריט היא התשתית שעליה נשען הסרט. תסריט טוב יכול להוביל לעשיית סרט טוב, וברוב המקרים תסריט לא טוב יוביל לתוצאה ההפוכה.

כאשר בחנתי סרטי גמר של תלמידי השמינית בפסטיבלים שונים בתור לקטור או שופט, הבחנתי לא פעם שיש טשטוש וחוסר בהירות בנוגע למושגי יסוד בכתיבת תסריט. למשל, תלמידים לא תמיד ידעו לאבחן את גיבור הסרט, לא תמיד היה ברור מה עובר על הגיבור ומה הוא רוצה, לא תמיד היה ברור מה הקונפליקט שמולו הוא מתמודד, ובהרבה מקרים לא היה ברור איזה תהליך הגיבור עובר ואיך הוא משתנה. אין ספק שאפשר לייצר סרטים שאינם תואמים באופן מושלם את התבנית הקלאסית של תסריט, אולם אפשר לעשות זאת רק לאחר ידיעה ברורה והפנמה עמוקה של עקרונות מבנה התסריט.

עקרונות התסריט העלילתי כוללים כמה אלמנטים בסיסיים - גיבור, רצון, קונפליקט ופתרון הכולל

איכות הסרטים בצורה משמעותית. הפרויקט שבחירה רויטל נועד לענות על הצורך בשיפור מיומנויות כתיבת התסריט ובעידוד קבוצות לעסוק בתכנים מעולם התוכן היהודי/דתי.

הפורמט שנקבע הוא שכל שלב בכתיבת התסריט יעבור דרך הליווי והאישור של מורי הקולנוע ושל מנחה התחרות. השנה נקבע פורמט אחיד שהקבוצות הרוצות להשתתף בתחרות צריכות למלא. הפורמט הזה מנתב מראש את התלמידים להתעמק בסיפור/עלילה של הסרט. כבר בשלב הראשוני של הכתיבה הקבוצות צריכות לכתוב מיהו הגיבור, מה הרצון שלו, מה הקונפליקט שלו או המכשול העומד לפניו בדרך להגשמת חלומו, האם יש דמות המשפיעה על הגיבור (אנטגוניסט), האם יש תפניות לאורך התסריט, מה עובר על הגיבור, האם הוא משתנה ואיך, איפה נקודת ההתחלה של הסרט (אירוע מחולל), מה קרה עד אז (אקספוזיציה) ומהי ההתרה. בתהליך המקביל בסרטים התייעודיים, על התלמידים לכתוב מיהו הגיבור, מה רצונו, ולמעשה מהי השאלה שמנסה הסרט לפתור או לבחון, וכמובן רשימת סצנות מסודרת הכוללת את כל הפרטים החשובים - מי מצולם, היכן, מתי, מה נאמר בסצנה, והחשוב ביותר - מה התפקיד של הסצנה הזו בסרט, למה היא נועדה.

לאחר מילוי מדוקדק של טופס ההצטרפות לתחרות מתחילה העבודה עם הקבוצות. השלב הזה הוא השלב הקריטי ביותר בכתיבת התסריט, שכן כאן מונחים אבני היסוד לסרט. אין ספק שבימוי, צילום, הפקה ועריכה חשובים וקריטיים להכנת הסרט, אולם ללא ידיעה ברורה של שלבי התסריט וכתיבת סיפור נכון, ברוב המוחלט של המקרים שאר האלמנטים של הכנת הסרט שציינתי לא יעזרו.

לאחר סיעור מוחות של התלמידים והמורים לגיבוש רעיון הסרט ולאחר אישורו, פונים התלמידים להכנת סינופסיס שלמעשה כבר מוכן בצורה של תשובות לשאלות המופיעות בטופס ההצטרפות. השלב הזה, שהיה מורכב מאוד בשנה שעברה בשל המעבר מרעיון לסרט לסיפור עצמו, הפך השנה לפשוט יותר בגלל ההכוונה המוקדמת בטופסי ההצטרפות

לאחר השלב הזה עוברים התלמידים לשלבים המתפתחים יותר של כתיבת התסריט - טריטמנט (רשימת סצנות) ותסריט מלא.

קבוצות שמנסות להגיע לשלב האחרון לפני שביצעו את השלבים הראשונים בדרך כלל נכשלות במשימה, אבל בכל מקרה הן מתבקשות לעבוד לפי התהליך שנקבע.

אם כך, שני הקריטריונים החשובים לתהליך העבודה בפרויקט הזה הם בחירה בנושא הקשור לעולם התוכן היהודי/דתי, ועבודה לפי קריטריונים מקצועיים בלוחות הזמנים שנקבעו לתחרות.

במהלך עבודתי בפרויקט בשנה שעברה ובשנה הנוכחית גיליתי נכונות רבה מאוד מצד המורים לשיתוף פעולה בפרויקט הזה. בחלק מהמקרים משחרר שיתוף פעולה זה את המורים לעסוק בצדדים אחרים של הסרט בצורה מעמיקה יותר, ובחלק מהמקרים המורים מצטרפים לתהליך ונוצר מצב שבו התלמידים שואבים רעיונות ממספר גורמים.

יש כמה נקודות שלדעתנו צריכות חיזוק בתהליך כתיבת התסריט. אחת הנקודות היא בהירות בנוגע לנושא הסרט. יש תלמידים שבחרים בחירה אמנותית שלפיה הרעיון של הסרט והליבה שלו מופיעים כ"הפתעה" רק כמה דקות לאחר תחילת הסרט. ליוצר הצעיר זה נראה תוספת אמנותית לסרט, אבל לצופה הממוצע מהצד מתקבלת תמונה לא ברורה של רעיון הסרט, ובמקרים רבים מאבד הצופה את ההזדהות עם הסרט ואת הרצון לראותו.

נקודה אחרת שאנחנו מנסים להתמקד בה היא השינוי שעובר הגיבור. פעמים רבות מתארים היוצרים בצורה טובה מאוד את הקונפליקט בסרט, את הגיבור ואת ההתמודדות שלו, אולם המעבר לפתרון מתגלה כלא אמין, לא מבוסס ולפעמים גם ללא הקשר ממשי לסרט. הליכה סתמית של הגיבור במדבר כשברקע מוסיקת צלילים נוגה אינה תחליף מוצלח לאירוע או לרגע שבו הגיבור מבין משהו משמעותי, ואינה תחליף לסצנה מעמיקה יותר (וללא ספק קשה יותר לביצוע) של שינוי אמיתי שעובר הגיבור. סצנה כזאת צריכה להיות גם בסרט של 15 דקות ואפילו בסרט של 5 דקות.

כולנו תקווה שתחרות התסריט היהודי תעלה את רמת הסרטים, ושהיכולת הסיפורית של היוצרים הצעירים הדתיים תשתפר.

אלימות בנושא בסרטי תלמידים בחמ"ד

בתל אביב, ו"מנגינת געגועים" ממדרשיית עמליה בירושלים. סרטים שעוסקים בנושא האלימות בבתי הספר הם תופעה חדשה ביצירה של מגמות התקשורת והקולנוע בחינוך הדתי.

האם העיסוק בנושא מצביע על עלייה באלימות בבתי הספר של החמ"ד?

פנינו למר ירמי סטביסקי, מנהל תיכון הימלפרב בירושלים, כדי שישתף אותנו בניסיונו.

בשנתיים האחרונות נשלחו לתחרות הארצית של בוגרי מגמות התקשורת והקולנוע סרטים העוסקים באלימות קשה בבתי הספר.

בשנה שעברה עלה לגמר סרט מתיכון הימלפרב בירושלים בשם "ואני הייתי צוחק". הסרט עוסק בסיפורו של נער שחוזה התעללות קשה מחבריו לכיתה, וערב חתונתו הוא חוזר לבית הספר כדי לסגור מעגל.

השנה עלו לגמר שני סרטים העוסקים בנושא האלימות בבית הספר - "כתם" מתיכון בר אילן

על האלימות

ירמי סטביסקי / מנהל תיכון הימלפרב בירושלים

בין אנשים המכירים זה את זה, ולצערנו הרבה פעמים בתוך המשפחה.

אנחנו נוטים לזהות את היצר הרע בעיקר בתחום המיני, אולם טוב יותר יהיה אם נזהה את המוקד המרכזי של היצר הרע דווקא בתחום האלימות. היצר הרע, במהותו, הוא הרצון לכוחניות ולשלטון על אחרים. היצר הרע מתנגד לאוטונומיה ולחופש של הפרט ומנסה לשעבד אותו. התחום המיני הוא רק אחד מהמוקדים שבהם פועל היצר. גם בתחום המיני, הרבה מהעבירות קשורות לניסיון לכפות אדם לשותפות שהוא או היא אינם מעוניינים בו. אפשר גם לטעון שכל חטא הוא ניסיון של היצר לשעבד את האדם באופן כוחני ולמנוע ממנו להיות בן חורין. התורה מעוניינת שנהיה משועבדים רק לקב"ה, ולכן היא מסייגת כל כך את השלטון של האדון על העבד, ומנסה, לפחות בשלב הראשוני, להגביל את השלטון של המלך.

התפקיד המרכזי של עובד ה' הוא לנסות לרסן את הדחפים האלימים שנמצאים בתוך כל אחד ואחד מאיתנו. החזקים שבינינו אמורים לנסות למנוע מעשי אלימות שלא נוגעים אלינו באופן אישי. על פי החוק במדינת ישראל, קיימת חובה על מורים ועל מנהלי בית הספר לדווח על מעשי אלימות.

בחליפת מכתבים מרתקת בין פרויד לאיינשטיין בנושא היכולת של העולם למנוע מלחמות, טען איינשטיין שמציאות אידיאלית כזאת היא ברת השגה. לעומתו, טען פרויד שמלחמות הן חלק בלתי נפרד מהטבע האנושי ולכן אי אפשר למנוע אותן. לדעתו, שני הדחפים הבסיסיים הקיימים באדם הם היצר לאהוב מחד, ומאידך - היצר להרוס.

התורה ערה מאוד לדחפים השליליים שבאדם, ובשלב מוקדם מאוד בספר בראשית אנחנו נחשפים לקין שרוצח את הבל אחיו. בהמשך הספר אנשים מתנהגים באכזריות כה רבה זה לזה עד שהקב"ה מחליט להביא מבול על העולם.

ואכן, העולם שברא הקב"ה רויי באלימות. יש אלימות אידיאולוגית, כדוגמת האלימות שהתפרצה באירופה במחצית הראשונה של המאה העשרים, ויש אלימות לשם אלימות. יש אלימות קבוצתית שמופעלת על ידי קבוצת אנשים ויש אלימות אישית. יש אלימות כלפי אנשים זרים, ולצערנו, יש הרבה מאוד אלימות בין אנשים המכירים זה את זה. רוב הרציחות בעיר ניו-יורק בוצעו בין אנשים המכירים זה את זה ולא דווקא בין זרים. כמו כן, הרוב המכריע של האלימות המינית מתקיימת

הרבה סרטי גמר עוסקים בנושא האלימות מכיוון שבסרטים התלמידים מעזים לגעת באחת הבעיות המהותיות של החיים. ייתכן שיש עלייה מסוימת ברמת האלימות בחברה הישראלית, אך בד בבד קיימת גם הבנה הולכת וגוברת שלא חייבים לסבול בשקט. מניסיוני עם המערכות של משרד החינוך ועם משטרת ישראל, קיימת באמת כתובת, הן חוקית והן טיפולית, שעוזרת לאנשים המעוניינים לצאת ממעגל הקורבנות. אנשים אלימים תמיד היו ותמיד יהיו, התפקיד של החברה הוא לבודד אנשים אלו, לפעמים להעניש אותם ולפעמים להושיט להם סיוע. בכל מקרה, החובה של הרוב הדומם היא לא לאפשר לאנשים אלימים להשתלט על חיינו.

הסרטים החדשים מאפשרים דיון מחודש בנעשה בבתי הספר שלנו, בתנועות הנוער שלנו ולפעמים גם במשפחות שלנו. הסרטים יכולים להוות ראי לחלק מהבעיות שאיתן אנו מתמודדים. השיקוף שעושים התלמידים יכול לעזור לנו להתקדם בתיקונים הנדרשים.

ההחלטה העקרונית שלנו, בתיכון הימלפרב, היא שאנחנו לא מוכנים לסבול שני דברים: חוצפה ואלימות. דווקא בגלל התחושה שהאלימות גוברת בחברה באופן כללי, נותנים המורים, ההורים, ובעיקר התלמידים, גיבוי לצעדים הנדרשים כדי ליצור מצב אופטימלי בתחום מניעת האלימות.

מבחינתי, כמנהל בית ספר, החובה הראשונית שלי היא ליצור מוגנות ותחושת כבוד לכלל הבאים בתוך שערי בית הספר. מבחינתי החובה הזאת גוברת על שאר החובות החינוכיות שלי. יתרה מזאת, רק במקום שהמורים והתלמידים אינם מרגישים מאוימים אפשר להתחיל לדבר על עבודת אלוקים בלימוד תורה ובתפילה. במילים אחרות: השלב הראשון בעבודת ה' הוא הניסיון למנוע התנהגות אלימה וכוחנית. המאמץ הזה מחייב לעבוד לא רק בין התלמידים עצמם אלא גם במערכת היחסים שבתוך הצוות החינוכי ובמערכת היחסים שבין ההנהלה למורים. התשתית החברתית האיתנה והמכבדת היא תנאי מוקדם לחינוך ליראת שמים. ●●●

... תלמידים יוצרים קולנוע ...

הרב אמר

עוז שטמלר / תלמיד מגמת קולנוע בישיבת נווה שמואל, אפרת

הייתי צריך להתמודד עם העבר האוהב וההווה הדוחה מבחינת היחס שלי אל הרב ואל תלמידיו.

לבנות סרט על כת שלמה ולהציג את כל המורכבות בסרט קצר בן רבע שעה היה לא הגיוני ולא הוגן כלפי הדמויות. החלטתי להתמודד עם דמות אחת של תלמיד מוקסם שנשבה בקסמי הרב, ועם דמות אחת של רב שהכוח בידיו הוא עצום. בחרתי בקונפליקט של המשפחה מול האמונה. כתבתי את הסיפור בעזרת שחזור של סיפורים קטנים שזכרתי ושהמצאתי או ליטשתי, ובעיקר עידנתי את המציאות כדי להוסיף אמינות. תהליך ההפקה היה קשה מכיוון שהדמויות בסרט הן דמויות של אנשים בוגרים, ובסרטי גמר של מגמת קולנוע בתיכון קשה להשיג שחקנים מבוגרים שישחקו היטב וגם יתאימו לדמויות.

בסופו של דבר אני גאה ביצירה שלי. גאה בהתמודדות עם אנשים חידתיים שכוחותיהם רמוזים ותו לא, גאה במורכבות שניסיתי להכניס בכל הדמויות, הרעות לכאורה והטובות לכאורה, עם כולן היה עליי להזדהות לרגע ולשנוא ברגע אחר. אני גאה גם בשחקנים המעולים שהשתתפו בתהליך.

התגובות היו מחממות לב, כשהחשובות והעיקריות היו של הוריי שהגיבו בפרצי צחוק כשראו סיפורים מוכרים או נקודות כואבות. אבא שלי אמר שקשה להאמין שאני זוכר טוב כל כך תקופה כה רחוקה מהילדות ושהיטבתי לשחזר את התקופה הזאת.

לא, זה לא סיפור אמיתי ולא מתיימר להיות כזה. מה שאמיתי הוא התמימות שהייתה, הקורבניות, והעוצמה המהפנטת והכל כך בעייתית שיש לאנשים כריזמטיים עלינו. ...

לפני כמה שנים (כשהייתי בכיתה ב') יצא לי להכיר רב גדול. היה לו זקן ארוך וכיפה לבנה ענקית והוא טען שהוא מקובל. משפחתי הייתה קשורה אליו אך לאחר תקופה מסוימת הבינו הוריי את הסכנות הטמונות בקשר איתו ושהוא מנצל לרעה את כוחותיו המיוחדים. כוח ההשפעה שלו על חסידיו היה עצום בצורה שקשה לתאר, ומנהגיהם היו שונים ומשונים. באיזשהו שלב התפרקה הכת ההיא כמעט לגמרי, ורק בודדים נשארו אל מול כוח ההשפעה העצום של הרב המקובל. כילד אני זוכר את התקופה ההיא כתקופה די מיוחדת. לא כל ילד זוכה לחוויות דתיות בגיל צעיר כל כך. אני זכיתי.

ממרחק השנים למדתי להסתכל על הרב ההוא מעט בתמיהה. לנסות להסביר לאנשים סביבי את התקופה הזאת היה מעשה כמעט בלתי אפשרי. איך אפשר לטעון בפני אנשים רציונליים שיש לאנשים כוחות על-טבעיים, כמעט ניסויים? האם באמת היו לו כוחות כאלו או שרק התפתינו להאמין שיש לו? חידה היא בעיניי.

כל מה שאני יודע להסביר זה רק העובדה שהוא היה מושך מאוד. הוא היה מהפנט, קסום, וכריזמטי.

בסרט הגמר שלי בכיתה י"ב במגמת הקולנוע בישיבה התיכונית "נווה שמואל" באפרת החלטתי לעסוק בנושא הזה, ולהראות לאנשים שלא בקיאים בנושא איך פשוט כל כך ליפול ברשתות של "מקובלים" כאלה.

את התסריט התחלתי לבנות מזיכרונות שלי כילד ממקרים מסוימים. ניסיתי לבנות את האווירה שהייתה שם, ולתאר מציאות קשה בלי ליפול לשטחיות ולפשטנות. הייתי צריך לשחזר את האהבה שהייתה מופנית אל הרב אז, אך גם את השנאה והפחד שמופנים אליו היום.

הקאובוי, הערבי והרב

נתן גולדשטיין / בוגר מגמת הקולנוע בישיבת נווה שמואל ובמאי הסרט "רחוק ממך"

בסרט שביימתי ניסיתי ליצור דמות אחרת, לא סטריאוטיפים של "הרב" כמו שהוא מופיע בקולנוע הישראלי בעבר.

את הסרט "רחוק ממך" כתבתי וביימתי בשנת 2012. הסרט מספר את סיפורו של הרב דוד שמבחין שאחד התלמידים שלו, שמעון, נעדר משיבת ההסדר במשך מספר ימים. הרב מחפש אותו ומוצא את שמעון מתבודד ושקוע בהרהורים. בשיחה שמתפתחת ביניהם פותח שמעון את לבו בפני רבו, ומספר לו מה שלא סיפר לאף אחד אחר:

שמעון משתף את רבו במשבר שהוא עובר, משבר שמותיר אתו מבולבל וחסר אונים. הוא מספר על החברה שיש לו, על האהבה שיש ביניהם ועל הרצון העז שלהם להתחתן. שמעון חושב שעדיף שהחתונה תהיה בקרוב לפני שהם נכשלים פעם נוספת באיסור. דא עקא, הוא מרגיש שלא ראוי שהם יתחתנו לפני שיסיים את שירותו הצבאי. לזוג הצעיר קשה לחכות זמן רב כל כך... דבריו של שמעון מעוררים בדוד זיכרונות מעברו שלו.

הרב דוד נזכר:

דוד ושירה בנעוריהם. אושר. נפילה. התלבטות. פרידה. הם רק בני תשע עשרה. געגועים. ריצה בחושך. דפיקה על חלון החדר. הצעת נישואים. "כן". חיוך.

שמעון ממשיך לשתף. הוא מודע לכך שעליו לשרת את עמו ואת מדינתו בצורה הטובה ביותר. הוא תמיד חלם להיות קצין בצה"ל, אבל עכשיו זה חלום עם משמעות מרה. הרי הקצונה תביא עמה את ההתרחקות מאשתו שזה עתה התחתן אתה.

ושוב שוקע הרב דוד בזיכרונות:

לאחר שנים של עבודה מסורה בתור ר"מ, דוד מתבקש למלא את תפקיד ראש הישיבה. המחשבה על כהונה בתפקיד הנכסף מכניסה את דוד לתוך סערת רגשות. שירה, עכשיו אשתו של דוד, חולה וחלשה. ההתמודדות עם ילדיהם הצעירים, הדורשים תשומת לב רב ועבודה

מרדף סוחף על רקע הערבות האינסופיות. דהרות סוסים. צהלות מלחמה פראיות. מרכבת דואר יחידה מול המון אנדיאני. "רינגו-קיד" שולף אקדח ופוגע בדייקנות, כמעט בלי לכוון. אינדיאנים עפים באוויר ונופלים מסוסיהם. הגיבור המושלם הביס ללא מאמץ את האויב האכזרי והנחות. הטוב ניצח את הרע. כך, בערך, נראה המערבון הקלאסי עד אמצע המאה ה-20. הבוקר הוא הגיבור האולטימטיבי. גבר חזק ויפה, רוכב מאומן השומר על קור רוח, וגם כשמותו נראה לכאורה קרוב, הוא יורה ואף פעם אינו מחטיא. אויבו של הבוקר הוא האנדיאני, המוצג כרוצח אכזרי וטיפש, ונמצא בעלילה בעיקר כדי להוסיף שוטים מרהיבים של מרדפים, קרבות וירי. במשך השנים התקדם והשתכלל ז'אנר המערבון ולדמויות התווסף עומק. בסרט "המחפשים" (1956), הבוקר כבר איננו מושלם. בניגוד ל"רינגו-קיד", איתן אדוארדס, גיבור הסרט, הוא אדם אמיתי עם שם של אדם אמיתי, ולא שם של קאובוי אגדי. איתן הוא אדם מבוגר עם עבר מורכב, נוסף על כך הוא שמן וגזען. גם האנדיאנים הופכים לאנשים בסרט הזה. הם במוקד העלילה ולא חיצונים לה.

הקולנוע הישראלי עבר גם הוא תהליך דומה. בסרטים שנעשו עד שנות ה-60 הוצג המאבק בין הישראלים לבין הערבים כמאבק בין הישראלי הטוב, החזק והצודק, לבין הערבי הרע, האלים והפרימיטיבי. אך בדומה למערבון, ובעצם לכל ז'אנר שמתפתח עם הזמן, הוענק עומק לדמות הקולנועית. הקריקטורות החד-ממדיות של ה"אנחנו" ושל ה"אחר", ה"טוב" וה"רע", הוחלפו בדמויות אמיתיות, באנשים עם רצונות אנושיים ועם תפיסות עולם מורכבות. אנשים שאיתם כל אדם מסוגל להזדהות.

מי שיתבונן בהיסטוריה של הקולנוע יראה בבירור את תהליך ההעמקה שעברו הדמויות. הקולנוע, עם הז'אנרים השונים והמגוונים שלו, הצליח לסדוק את הסטריאוטיפ, וסוף סוף מציג את האדם כמי שהוא - אדם.

הרב דוד לא נולד עם זקן. כמו כולנו, הוא אדם שצמח מתוך הקשיים שעבר ומתוך ההתלבטויות שנאלץ להכריע בהן. כל החלטה שקיבל השפיעה במידה זו או אחרת על מהלך חייו. ההיכרות שלו עם נפילות ומשברים וההתמודדות איתם, הן שאפשרו לרב להזדהות עם תלמידו.

עם הזמן למד הקולנוע להציג דמות שלמה שמסוגלת לשעות ולהתחרט, להתלבט ולהתפתח, דמות שבמקום מסוים היא כולנו. אז באמת, עד כמה **הרב דוד** רחוק ממך? ●●●

מתמדת, נראית כמעט בלתי אפשרית במצבה. שירה, בגבורה עצומה, מעודדת את בעלה להגשים את חלומו. אבל כיצד דוד יוכל להיות ראש הישיבה כשהוא יודע שהתפקיד ירחיק אותו ממשפחתו בשעתה הקשה ביותר?

שמעון אוזר אומץ, ובסיום הסרט, שואל את רבו את השאלה שהטרידה אותו במהלך השיחה כולה. "הרב, אתה יכול בכלל להבין את הבעיות האלה, את הדילמות שלי? עם כל הכבוד לרב, זה לא קצת רחוק ממך?"

הרב דוד רק מחייך.

הסרטים שעלו לגמר

תחרות היצירה הצעירה של בוגרי מגמות התקשורת והקולנוע בחמ"ד תשע"ג

פתקא טבא // תיכון הימלפרב, ירושלים

/ אייל הוא תיכוניסט מבולבל שמחפש את דרכו בחיים. העתיד שלו, בבית הספר ובכלל, לא ברור. בוקר אחד מתממשת שאיפתו לפתרון ברור למצב. באופן מפתיע החיים מתמלאים בתמרורי הכוונה, ואייל מתמלא באושר. זה בדיוק מה שהוא רצה, זה בדיוק מה שהוא צריך. או שאולי לא? (עלילתי)

פעימות // אולפנת אלקנה

/ נועה, נערה כבת 17 מחליטה לגלות את הסוד שמאחורי מות אביה בתאונה. היא מגלה שבזכות מותו של אביה, אימא שלה נשארה בחיים. (עלילתי)

עכשיו חוזרים הביתה // אולפנת צביה, ירושלים

/ אהרון עלה מארה"ב והתיישב ביישוב "אש קודש" כדי להגשים חלום חיים של חלוציות ובניית בית. (תיעודי)

כתם // ישיבה למדעים ואמנויות בר אילן, תל אביב

/ חבריו של נווה מכנים אותו "חייזר" בגלל הכתם שעל צווארו. הוא מנסה לשנות את מעמדו החברתי, אך ניסיונותיו רק מבליטים עוד יותר את הכתם שעל צווארו. (עלילתי)

מנגינת געגועים // מדרשיית עמליה, ירושלים

/ לימור מזרחי מתמודדת עם האובדן הטראגי של בנה דוד אל שהתאבד לאחר שעבר מסכת התעללויות קשה מצד חבריו. (תיעודי)

תו נכה // ישיבת נווה שמואל, אפרת

/ אחים תאומים העומדים לפני גיוס לצבא נאבקים מול המערכת הצבאית למען גיוסו של האח הנכה. תוך כדי המאבק היחסים ביניהם מתערערים. (עלילתי)

קו שבור // ישיבה למדעים ואמנויות בר אילן, תל אביב

/ אבי מתקשה להמשיך בחייו לאחר שאחיו יוחנן נהרג בפיגוע, והוא שומר איתו על קשר דרך שיחות מטלפון ציבורי. כשהמחבל שרצח את יוחנן עומד להשתחרר, יוחנן דורש מאחיו לנקום. אבי מתלבט אם להיענות לבקשתו. (עלילתי)

תלמה וליאון // אולפנת מעלה לבונה

/ תלמה וליאון הם שני אנשים אופטימיים שמצאו זה את זה בגיל מבוגר. זהו סיפור על תקווה שנייה של אנשים צעירים ברוחם. (תיעודי)

השירה של נעה // אולפנת זכולון, ראש העין

/ פנינה מתמודדת באופן מעורר הערכה עם מחלתה הנדירה של בתה נועה בת ה-4. נועה לא מתקשרת עם הסביבה ולא ממקדת מבט, ובכל זאת פנינה לא מתייאשת מעתיד ילדתה. (תיעודי)

מונבלאן // ישיבת המתמיד, קריית שמונה

/ נתי מוזמן לתחרות שחמט בחו"ל, ואביו גאה בו מאוד על כך. חבריו מצפים ממנו שיצטרף אליהם לטיפוס הרים בשווייץ במקום להשתתף בתחרות. נתי צריך להחליט מה חשוב לו יותר. (עלילתי)

למרות הכול // אולפנת אוריה, גוש עציון

/ יובל גדלה בצל מחלתו הקשה של אביה המונשם, והיא ואחיה מתקשרים איתו בעזרת מצמוצים ולוח אותיות. האהבה והתמיכה של משפחתה מסייעות ליובל להתבגר ולרקוד את ריקוד חייה. (תיעודי)

בדרך אליך // אולפנת צביה, רחובות

/ כשמור הייתה בת 7 היא מצאה במחסן ביתה תמונה. כשמתברר לה שהאיש בתמונה הוא אחיה שנהרג לפני שנולדה היא "נפגשת" איתו לראשונה. (תיעודי)

רחוק ממך // ישיבת נווה שמואל, אפרת

/ ראש ישיבה השומע את התלבטויותיו של תלמידו סביב הקשר שלו עם חברתו, נזכר בבעיות דומות שאיתן התמודד בעצמו במהלך חייו. (עלילתי)

שמות בתי הספר ששלחו סרטי גמר לתחרות

מחוז דרום / אולפנת אמי"ת אוריה, באר שבע / תיכון גרוס, קרית גת / אולפנת נתיבות	מחוז חיפה / אולפנית שחם, קרית אתא
מחוז התיישבותי / אולפנת גבעת וושינגטון / אולפנת להב"ה, קדומים / אולפנת אוריה, גוש עציון / אולפנת איילת השחר, יהונתן / ישיבת נווה שמואל, אפרת / אולפנת נווה דקלים, גבעת וושינגטון	מחוז מנח"י / תיכון דרור, ירושלים / מדרשיית עמליה, ירושלים / תיכון הימלפרב, ירושלים / אולפנת צביה, ירושלים
מחוז ירושלים / אולפנת קרית ארבע / אולפנת בנ"ע "אורות מודיעין", מודיעין / אולפנת עופרה / אולפנת אמי"ת נווה, בית שמש / ישיבת קול מבשר, מבשרת / ישיבת שעלי תורה, בית שמש / אולפנת לבונה, מעלה לבונה / ישיבת בנ"ע "תורת נחום", מודיעין	מחוז מרכז / אולפנת בנ"ע השומרון, אלקנה / אולפנת זבולון, ראש העין / ישיבת אלישיב, לוד / ישיבת קריית הרצוג, כפר סבא / אולפנת פלך, קריית עקרון / אולפנת צביה, רחובות / אולפנת אמי"ת רחובות
מחוז צפון / ישיבת אורט טבריה / ישיבת המתמיד, קריית שמונה	מחוז ת"א / ישיבת בנ"ע "יד אברהם", נתניה / ישיבת אמי"ת פתח תקווה / אולפנת צביה, הרצליה / אולפנת בנ"ע ישורון, פתח תקווה / אולפנת נווה שרה, הרצוג, בני ברק / ישיבת למדעים ואמנויות בר אילן, ת"א / ישיבת בנ"ע קריית הרצוג, בני-ברק

מעניקי הפרסים

- פרס ראשון לסרט העלילתי** / הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו
- פרס ראשון לסרט התיעודי** / מכללת אורות ישראל
- פרס השופטים** / בית הספר לקולנוע וטלוויזיה 'מעלה'
- פרס חביב הקהל של תלמידי מגמות התקשורת** / 'מעלה', המרכז לציונות דתית
- פרס לסרט חברתי** / הקרן ע"ש בילוי-ה מעוז לחינוך חברתי ערכי
- פרס הגולשים על שם אדיר זיק** / ערוץ 7

ועדת השיפוט של סרטי הגמר תשע"ג:

- רחלי וסרמן / בימאית
- עינת ברזילי / מנהלת תוכן "צו פיוס" ועיתונאית
- איתיאל בן חיים / מנחה תחרות התסריט היהודי

הפקה: **בת שבע סיאני**, מינהל החינוך הדתי
מפיקה בפועל ועורכת: **רויטל שטרן (זיוון)**, מפקחת על לימודי תקשורת ואמנויות בחינוך הדתי
כתובת אתר מינהל החינוך הדתי: <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/hemed>
עריכה לשונית: **אודי לוינגר**
עיצוב גרפי וסדר: **נעה כהן-שלמון**
הדפסה: **מאור ולך**

הוצאה לאור: גף פרסומים, משרד החינוך
gov
www.gov.il

שבט התשע"ג | ינואר 2013

הקרן ע"ש
בילו-יה
מעוז

ערוץ 7

